

אונקלוס

דברים לג ברכה קלה 269

לג א וזאת הברכה אשר ברך
 משה איש האלהים את
 בני ישראל לפני מותו : ב ויאמר
 יהוה מסיני בא וזרח משעיר למו
 הופיע מהר פארן ואתה מרבבת
 קדיש מימינו אשדת ב' טילין קרי למו :

* ודא ברקתא די בריך
 משה נביא דיי ית בני
 ישראל קדם מותה :
 ב ויאמר יי מסיני אתגלי
 וזהור יקרה משעיר
 אתחוי לנא אתגלי
 בגברתה ממורא דפארן
 ועמה רבבת קדישין
 פתב ימינה מנו אשתא

אבן עזרא

א וזאת הברכה. כברכת יעקב (א) [א] :
 איש האלהים להודיע כי בנבואה
 ברך אותם (ב) : לפני מותו. סמוך למותו
 והטעם ביום מותו (ג) : ב מסיני בא. ויאמר
 הגאון ז"ל כי הר סיני ושעיר ופארן קרובים (ד)
 וזה הכתוב על מעמד הר סיני [ב] ואמר
 סיני (ה) , כי מסיני כמו בסיני (ו) [ג] , וכן
 משעיר (ז) : מרבבות קדיש. הם הסלאכים
 והטעם על השכינה שירדה : אש דת למו.
 התורה שנתנה באש וברק, ואמר (ח) , כי
 טעם ה' מסיני בא דרך תפלה, כאומר אתה
 שבאת בסיני, והנחלת תורה, יחי ראובן,
 וזה רחוק, כי היה ראוי להיות החיה ואל
 תמית, וחסרי אמונה אמרו כי טעם משעיר
 על דת אדום, ופארן על דת ישמעאל, ואלה
 תועים הלא ראו כי לא החל בתחלה, כי אם
 לברך ישראל לבדם, וכן כתוב אשר ברך

רש"י

(א) וזאת הברכה. לפני מותו. סמוך
 למיתתו (א) שאם לא עכשיו
 חימתי (א) : (ב) ויאמר ה' מסיני בא.
 פתח תחלה בשבחו של מקום (ב) ולא"כ
 פתח בלרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו
 יש. בו הזכרת זכות לישראל (ג) וכל זה דרך
 רלוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול
 עליהם ברכה : מסיני בא. ילא לקראתם (ג)
 כשבאו להתישב בתחתית ההר כחתן היולא
 להקביל פני כלה שנאמר לקראת האלהים (ד)
 למדנו שילא כנגדם (ד) : וזרח משעיר
 למו. שפתח לבני שעיר שיקבלו את התורה ולא
 רלו : הופיע. להם : מהר פארן. שהלך
 שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רלו (ה) :
 ואתה. לישראל : מרבבות קדיש. ועמו

מקלת רבבות מלאכי קדש (ו) ולא כולם ולא כדרך צמר ודס שמראה
 כל כבוד עשרו ותפארתו ציוס חופתו : אש דת. שהיתה כתובה מאז לפניו באש

קרני אור

[א] כברכת יעקב כתוב (ברא' מט כח) וזאת אשר דבר
 להם אביהם ויברך אותם, וכן משה רפ"ס
 כשנירך את השגטיוס סמוך למיתתו הסמיל ברכתו ג"כ
 במלת וזאת ממקום שפסק יעקב, וכ"ס (תנחומא ח וימי
 טו, תנחומא ב וימי יו, כ"ר פ"ק יב) וזאת אשר דבר
 להם אביהם, אליהם אין כתיב כאן חלא להם, וזאת,
 עתיד נביא לברך אתכם כיולא בו במקום שפסקתי חני
 סוף יתחיל לברך אתכם, וכן עשה משה שנאמר וזאת
 הברכה, ועיין (דב"ר פי"א ח) : [ב] עיין פי' סמ' ז"ל
 (ברא' לב ד) ושם יספור דעת הגאון ז"ל עיין ביאורי שם :
 [ג] ועי' כתב רב"ס, חבל נחשק לי כי אלו אמר בסיני

יהל אור

(א) שבירך את בניו סמוך למיתתו, וזהו טעם הוי"ו
 שגם זאת הברכה כברכת יעקב : (ב) ולזה
 יחסו כאן בשם איש האלהים ולא תמלא שקראו הכתוב
 כן בשום מקום אחר, ובספרי, וכן ילקוט תתקנ"א זה
 אחד מעשרה שנקראו איש האלהים עיי"ש : (ג) כמ"ש
 (לעיל לב מח) : (ד) ודעת הגאון ממה שאמר כאן
 ה' מסיני בא, וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן,
 ונזכרו שלשתן ביהד לומר שהם קרובים : (ה) מלת
 סיני מיותרת וע"ס הוא : (ו) והממיל"ן במקום ביתי"ן :
 (ז) כמו בשעיר : (ח) פי' ואמר הגאון :

מנחת יהודה

א) לפיכך היה צריך לברך אותם עכשיו, ואם חיה תי
 עדיין לא היה סברך אותם עתה, ספני שכן
 ראוי לפרנס לתוכיח תמיד את בני דורו, שמכח רוב
 תחוכחה לא יחטאו, ואלו היה סברך אותם היו רואין
 עצמן חשובים וצדיקים והיו חוטאים (גור אריה) : (ב) רש"י
 ז"ל יתרג' כי מה ענין זה לברכה, ויפרש פתח וכו' :
 (ג) ומה טפהח דוקא בשבח הזה, יבאר ובשבח שפתח בו וכו' : (ד) פי' אינו רוסו על גילוי שכינה על הר סיני,
 דא"כ

מקורי רש"י

א) עיין ספרי : (ב) עיין ספרי, ילקוט תתנ"ח פס"ו :
 ג) מכילתא פי' יתרו : (ד) שמות י"ט י"ז : (ה) ספרי,
 תנחומא ח' ד' תנחומא ב' ג', פס"ו דר"כ פי' וזאת הברכה
 ע"ז ב' ב' : ילקוט ברכה תתקנ"ח ילקוט מיכה תתק"ד
 ילקוט מהלים מחט"ז פס"ז : (ז) ספרי, ועיין תנחומא
 ג) ומה טפהח דוקא בשבח הזה, יבאר ובשבח שפתח בו וכו' : (ד) פי' אינו רוסו על גילוי שכינה על הר סיני,
 דא"כ

ג אף חבב עמים כל־קדשיו בידך

אורייתא יהב לנא : ג אף חביבנן לשבטיא כל

רש"י

אבן עזרא

שחורה על גבי אש לבנה ז) נתן להם בלוחות כתב יד ימינו ה) ז). ד"א אש דת כתרגומו שנתנה להם מתוך האש ז): ג) אף חובב עמים. גם חבה יתירה חבב את

משה איש האלהים את בני ישראל ואמר זורה משעיר למי שפי' להם, כמו ואין למי מבשול (תה' קיט קסה) (ט) והנכון בעיני שהפרשה היא ברכה כלל לכל ישראל (י) ואח"כ פרט לכל שבט ושבט (יא), ואחר בן כללם במקום

אין כאל ישרון (יב) [ר] והנה מצאנו (יג) שאמרה דבורה ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום (שופ' הד) (יד) והנה אין שדה אדום הר באשר אמר הנאון, כי שלשה הרים הם סמוכים, או לנכה (טו) ובספר תהלות, אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישיומן סלה (תה' מח ח), ואחריו כתיב ארץ רעשה (שם ט' ט), ובצעד השכינה בישיומן לא היה יום מתן תורה, כי אחר מדבר פארן באו בישיומן (טז), ואמר חבקוק (חבקוק ג ג) אלוה מתים יבא, שהוא מבני אדום, תימן אומר (ברא' לו יא) (יז) כשעם משדה אדום והנה הכל במלחמות ידבר [ה] והעד יקום אלהים יפיצו אויביו (תה' סה ב), וכאשר יושיע השם את עבדיו ירטה הכתוב רדת עור מהשם, והארץ תסוג, וההרים ימסו, והשמים ירעשו, והעד בשירת דוד ותנעש ותרעש הארץ (תה' יח ח) (יח) וטעם זה סיני (ישם סח ט) פירשתיו במקומו (יט) וכן הוא הפירוש, השם בא, והטעם הכבוד שנכנס בישראל, ותהלת הכנסו מסיני, זורה משעיר, והטעם כל השנים שהיו ישראל במדבר לא הראה השם נבורה בעמים עד בא ישראל אל שדה אדום, וכן כתוב בהררם שעיר עד איל פארן (ברא' יד ו), והנה הם קרובים שעיר ופארן, והטעם מפורש, כי במקום שעיר כאשר באו לשעיר, אז זרח הכבוד לישראל, והופיע מהר פארן, והטעם כפול (כ), כי פה הראה יפעתו (כא): ואתה מרבבות קדש. על דעתי שהוא דבק עם סינינו, והטעם שבא אש מרבבות קדש סימן השם לשבב ישראל, בטעם מסיני איש ורכב אש שביבות אלישע (כב) וטעם דת שעומדת תמיד (כג): ג אף חובב. מגזרת

קרני אור

יהל אור

(ט) שפי' להם: (י) מן ה' מסיני בא עד יהד שבטי ישראל: (יא) זכרם: (יב) עד על כמותו תדרוך: (יג) ה' ז"ל יסתור דעת הגאון: (יד) זכורו שם, שהוא רמו לנלחמות שנלחם השם בעבור ישראל, וכ"ה זורה משעיר למי, שירמוז על מלהמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאוד שהיתה אחר נחת ישראל משעיר שהוא שר אדום: (טו) כי דעת הגאון שהר שעיר ופארן וסיני הם סמוכים זה לזה, או נוכחים, והנה הכתוב יאמר משעיר משדה אדום, ושדה אדום חינו הר: (טז) וכן יאמר ה' ז"ל (תה' סה) "כל המפרשים פי' כי נעת מתן תורה רעשו שמים וארץ, וככה אלוה מתים יבא, וכן ה' מסיני בא, וכן ה' בלחתך משעיר, וככה אלהים בלחתך לפני עמך, וזה הכתוב יכהים, כי לא יהכך לומר על מ"ת בלעדך בישיומן סלה, כי ישיומן מגזרת והבמות תישמנה (יח' ו ו) ובהיות ישראל צסיני היו ביישוב, לא בחוהו יליל ישיומן שהוא המדבר הגדול והנורא בארץ לא עבר בה איש, וזה היה אחר נסעם מהר סיני, ועוד כי אין כתוב בתורה שהארץ רעשה גם שמים ציוס נז"ת, רק הר סיני חרד לכדו, וזה פי' הפסוקים כתוב בתורה, ה' מסיני בא, כי מסיני החללכוה במחנה ישראל ולא נראתה גבורתו רק אחר שסכבו את הר שעיר ככתוב, ופארן סמוך אליהם, כי כן כתוב, ואת החורי כהרם שעיר עד איל פארן (ברא' יד ו) וזה בלעדך משדה אדום": (יז) שתימן הוא בן אליפז בן עשו: (יח) וכן יאמר ה' ז"ל עוד שם "וככה אלוה מתים יבא שהוא כמו תימן אומר, והטעם בלחתך לפני עמך, לכה הארון תחילה כאשר נסעו מהר סיני, וטעם ארץ רעשה, כמו וירגזו ההרים (ישעי' ה כה) שפחדו כל הגוים, הלא תראה בשירת דוד אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי, והטעם כמעט היה הופך העולם, ובעבור היות הארץ עומדת, אמר רעשה הארץ, כאשר רעשה סיני ציוס מ"ת מפני השם": (יט) ושם פי' בשם ר' משה הכהן עיי"ש, וכן כתוב (שופ' ה ד) ג"כ "זה סיני", אך אין לנו פי' על נביאים ראשונים: (כ) מה שיאמר זרח והופיע: (כא) פי' בשעיר ובפארן הראה ונגלה כזוהרו זככודו: (כב) במ"ב (ו יז): (כג) שיש לה

סיס מקיב מקום לשי"ת, וידוע כי הוא מקום עולמו, ואין עולמו מקומו, וע"כ הוצרך לומר מסיני בא, כלומר מסיני נגלה לישראל: [ד] וכ"ה (פסו דר"כ פי' וזאת המדה) אך שם יאמר שכללם בנרכה חמד אשריך ישראל מי כחוק (פ' כט): [ה] עיין בגמ"ש מה שהעיר ע"ו,

רחוקים וגבוהים מאוד שהיתה אחר נחת ישראל משעיר שהוא שר אדום: (טו) כי דעת הגאון שהר שעיר ופארן וסיני הם סמוכים זה לזה, או נוכחים, והנה הכתוב יאמר משעיר משדה אדום, ושדה אדום חינו הר: (טז) וכן יאמר ה' ז"ל (תה' סה) "כל המפרשים פי' כי נעת מתן תורה רעשו שמים וארץ, וככה אלוה מתים יבא, וכן ה' מסיני בא, וכן ה' בלחתך משעיר, וככה אלהים בלחתך לפני עמך, וזה הכתוב יכהים, כי לא יהכך לומר על מ"ת בלעדך בישיומן סלה, כי ישיומן מגזרת והבמות תישמנה (יח' ו ו) ובהיות ישראל צסיני היו ביישוב, לא בחוהו יליל ישיומן שהוא המדבר הגדול והנורא בארץ לא עבר בה איש, וזה היה אחר נסעם מהר סיני, ועוד כי אין כתוב בתורה שהארץ רעשה גם שמים ציוס נז"ת, רק הר סיני חרד לכדו, וזה פי' הפסוקים כתוב בתורה, ה' מסיני בא, כי מסיני החללכוה במחנה ישראל ולא נראתה גבורתו רק אחר שסכבו את הר שעיר ככתוב, ופארן סמוך אליהם, כי כן כתוב, ואת החורי כהרם שעיר עד איל פארן (ברא' יד ו) וזה בלעדך משדה אדום": (יז) שתימן הוא בן אליפז בן עשו: (יח) וכן יאמר ה' ז"ל עוד שם "וככה אלוה מתים יבא שהוא כמו תימן אומר, והטעם בלחתך לפני עמך, לכה הארון תחילה כאשר נסעו מהר סיני, וטעם ארץ רעשה, כמו וירגזו ההרים (ישעי' ה כה) שפחדו כל הגוים, הלא תראה בשירת דוד אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי, והטעם כמעט היה הופך העולם, ובעבור היות הארץ עומדת, אמר רעשה הארץ, כאשר רעשה סיני ציוס מ"ת מפני השם": (יט) ושם פי' בשם ר' משה הכהן עיי"ש, וכן כתוב (שופ' ה ד) ג"כ "זה סיני", אך אין לנו פי' על נביאים ראשונים: (כ) מה שיאמר זרח והופיע: (כא) פי' בשעיר ובפארן הראה ונגלה כזוהרו זככודו: (כב) במ"ב (ו יז): (כג) שיש לה

מנחת יהודה

מקורי רש"י

דא"כ היו ליח למימר על סיני בא, סה ת"ל מסיני, אלא ר"ל שכבר היתה השכינה בסיני סמנת להם, וכשבאו ישראל יצאה מסיני לקראתם, והיינו דכתיב מסיני בא (הזכרון): ס) פי' תאש של דת שהיא האש שחורה הרשומה על גב האש לבנה, כמו דיו שחור על גבי הנייר ברשומי הדת שהיא התורה נתנה לנו בלוחות הכתובות בכתב יד ימינו, כאילו אבד מימינו למי אש דת, שפי' מכתב יד ימינו נתן למי האש של דת, שהיא האש הרשום בה הדת (רא"ם) ובירושלמי שם, היא אש (פי' התורה עצמה אש) סובללת באש, הצובה מאש, ונתונה מאש (פי' נתונה מהקב"ה למשה מאש שלמעלה) דכתיב מסיני אש דת למי: ז) כי לפי פי' הראשון הל"ל דת אש, דהיינו דת הכתוב באש, ועכשיו שכתב אש דת משמע שהם ב' דברים

דא"כ היו ליח למימר על סיני בא, סה ת"ל מסיני, אלא ר"ל שכבר היתה השכינה בסיני סמנת להם, וכשבאו ישראל יצאה מסיני לקראתם, והיינו דכתיב מסיני בא (הזכרון): ס) פי' תאש של דת שהיא האש שחורה הרשומה על גב האש לבנה, כמו דיו שחור על גבי הנייר ברשומי הדת שהיא התורה נתנה לנו בלוחות הכתובות בכתב יד ימינו, כאילו אבד מימינו למי אש דת, שפי' מכתב יד ימינו נתן למי האש של דת, שהיא האש הרשום בה הדת (רא"ם) ובירושלמי שם, היא אש (פי' התורה עצמה אש) סובללת באש, הצובה מאש, ונתונה מאש (פי' נתונה מהקב"ה למשה מאש שלמעלה) דכתיב מסיני אש דת למי: ז) כי לפי פי' הראשון הל"ל דת אש, דהיינו דת הכתוב באש, ועכשיו שכתב אש דת משמע שהם ב' דברים

אונקלוס

דברים לג ברכה

קלו 271

וְהָם תָּבוּ לְרַגְלְךָ יֵשָׁא מִדְּבַרְתֶּיךָ: וְהָם תָּבוּ לְרַגְלְךָ יֵשָׁא מִדְּבַרְתֶּיךָ: וְהָם תָּבוּ לְרַגְלְךָ יֵשָׁא מִדְּבַרְתֶּיךָ:

רש"י

אבן עזרא

השצטוים ז) ח) כל אחד ואחד קרוי עם ש) שהרי בנימין לצדו היה עתיד להולד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך י) : כל קדשיו בידך. נפשות הלדיקים גנוזות אהו יא) כענין שנאמר והיתה נפש אדוני לרונה בלרור החיים את ה' אלהיך יב) : והם תבו לרגלך. והם ראוים לכך שהרי תוכו עלמן לתוך תחתית ההר לרגליך צסיני. תוכו לשון פעלו ההווכו לתוך מרגלותיך ח) : ישא מדברותיך. י) : כשאו עליהם עול תורתך יג) : מדברותיך. המ"ס צו קרוצ ליסוד ט) כמו וישמע את הקול מדבר אליו יד) ואשמע קול מדבר אלי י) שו) כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם טישפורפלידור"ש בלע"ז זיך צעספרעכעטן, זיך אויפריידעטן) ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריו והמ"ס צו שימוש משמשת לשון מן. ד"א אף חוצב עמים אף צטעת חיבתן של האומות שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל צידס שו) : כל לדיקיהם וטוביהם דצקו צך ולא משו מאחריו ואתם שומרס : והם תבו לרגלך. והם מתמלעים ומתכנסים לתחת ללך. ישא מדברותיך. מקצלין גזירותיך ודמותיך צשמחה. ואלה

ארפית מלשון והייתם לי סגולה (שמות יט ח) (כד) ועמים הם ישראל כמו אחריו בנימין בעממיק (שופ' ה יד), עמים הר יקראו (למטה פ' יט) (כה) : וכל קדושיו. בני לוי (כו) : בידך. שהם סביבות הארון (כו) : והם תבו לרגליך. ילכו על דרכך (כח), וטעם בידך שתשמום : ישא מדברתיך. כי הם ילמדו התורה, והם המעתיקים על תורה שבעל פה (כט) : ישא. בל אחד ואחד (ל), ואם "הם" רבים (לא) : וטעם מדברתיך. כי אשר דברת ישאי (לצ), כי הם נושאי התורה (לג), כי גם הם ישאו את הארון (לד), וטעם ישא כמו לא תשא שמע שוא (שמות כג א) (לה) : תבו. בלא אח (לו), וי"א מלשון פתוך, כאילו הולכים בתוך רגלך (לז) ואחרים אופרים כי התי"ו למקום ה"א (לת), כתי"ו תרגלתי לאפרים (הושע יא ג) (לט) כטעם אפילו שיוכו בשבילך (מ), לא יעזבו דבריו, וזה רחוק, והנכון שהוא כמו נמישכו, והטעם שילכו אל המקום ששם הארון ישהו הדום רגלי השם (מא) וזאת היא הברכה שהשם יהיה חומת אש סביב ישראל (מב) ויהיה סגולתו (מג) והלויים יורו התורה תמיד (מד) :

יהל אור

ומורים, וכענין שכתוב בשצט לוי, יורו משפטיו ליעקב (פ', י) : (לד) כמ"ס, ויתנה אל הבהנים בני לוי הנושאים את ארון צרית ה' (לעיל לא ע) : (לה) שפי' שם שלא ישא על פיו : (לו) פי' בלא חכר : (לז) כאלו הולכים עמך, וכן וילא המלך וכל העם צרגליו (ס"ב טו יז) שפי' עמו : (לח) ומלח חכו כמו הכו : (לט) שהתי"ו במקום ה"א, וכן פי' ר"י ו' גנאח והרד"ק : (מ) ויפרש לרגלך בשבילך, וכן פי' הח' ו"ל (ברא' ל ל) : (מא) פי' הם הולכים וגמשים אל מקום הארון ששם הדום רגליך : (מב) כפי' על מימינו אש דת (פ' ב) : (מג) כפי' על אף חוצב עמים : (מד) זהו כל קדושיו :

מנחת יהודה

דברים והבי פירושן טיסינו אש, כלומר מצד ימינו היה האש והדת לבו (רע"ב) : ז) וכן ה"א וכן פי' בראכ"ע : ח) רצונו שהתיבה נגזרת מן שם דבר ה"ו ששנינו אפצע ופי' התכצנו לתוך מרגלותיך : ט) לדעת אונקלוס וכו"ה לדעת הרד"ק במכלל המ"ס לשימוש כמו מן, ולדעת רש"י הוא בינוני מבנין התפעל וכו' בטקום חשם : י) המסוק חשני הוא שעות הסניה וצ"ל ואשמע את פ"ד ב' ב' (המעכר) :

מקורי רש"י

ילקוט מתקנ"ח : ח) כת"ח : ט) עיין רש"י ברא' ל"ה י"א : י) ברא' ל"ה י"א : יא) ספרי : יב) ש"א כ"ה כ"ט : יג) ספרי : יד) במד' ז' פ"ט : טו) יע' ב' ב' : טז) עיין לדעת הרד"ק במכלל המ"ס לשימוש כמו מן, ולדעת רש"י הוא בינוני מבנין התפעל וכו' בטקום חשם : י) המסוק חשני הוא שעות הסניה וצ"ל ואשמע את פ"ד ב' ב' (המעכר) :

ד תורה צוה לנו משה מורשה
 קהלת יעקב: ה ויהי בישרון מלך
 בהתאסף ראשי עם יחד שבטי
 ישראל: ויהי ראובן ואל ימות

ואנון מדברין תחות
 ענף נטלין על מימדך:
 ואורייתא יהב לנו משה
 מסרה ירתא לכנשת
 יעקב: ה ויהו בישראל
 מלכא באתכנשות רישי
 עמא פחדא שבטיא
 דישראל: ו יהי ראובן ואל ימות
 רש"י

דבריהם: (ד) תורה. אשר לזה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזקה ולא נעוצנה: (ה) ויהי. הקצ"ה: בישרון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם יא: בהתאסף. ככל התאסף ראשי משבטן אסיפתם: ראשי. כמו כי תשא את ראש יו ראויין אלו שאברכם יב. ד"א בהתאסף בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם יג. ולא כשיש מחלוקת ביניהם יח: (ו) יהי ראובן. בעולם הזה יש: ואל ימות. לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלחה ב:

לתורה, וכן היה מפרש אין מלך בישראל (שופ' יח א): ו יהי ראובן. הנה החל מהבכור כי כן המשפט (נג) ולא הזכיר שמעון בעבור בעל פעור, כי העובדים היו שמעונים, ומספרם לעד (נג) גם נשיאם נהרג (נד) או הלך על דרך יעקב שלא ברך שמעון ולוי, ובעבור כבוד אהרן נתלה השבט מסנו (נה) ולא היה בשבט שמעון גדול כמותו (נה*) ואם יטען טוען למה בירך ראובן (נו) התשובה כי יעקב ברכו, והברכה היא אל תותר (ברא' מט ד) שיהיה כאחד מאחיו (נו) ואחר ראובן הזכיר יהודה שהוא בעל דגל, והוא עולה בתחלה למלחמה (נח) ואחר כן לוי, ואחריו בנימין, בעבור היות הלויים דרים בירושלים שהיתה בין יהודה ובין בנימין (נט) כן כתוב (ס) ואחר כן שבט יהל אור

וחמשים אלף ושלש מאות, ואחר המגפה (כמד' כו יד) היה מספרם שנים ועשרים אלף ומאתים, ועיין ברמב"ן ובטור מה שהעירו ע"ז: (נד) זמרי בן סלוא: (נה) פי' מאהרן, וזהו רק בשביל כבוד אהרן בדרך משה את שבט הלוי: (נה*) פי' כאהרן שבטילו יברך את שבטו: (נו) פי' למה ברך משה את ראובן הלא יעקב ג"כ לא ברכו: (נו) פי' אל תותר מאחיו, אך יהיה כאחד מהם, ולאחיו ברך: (נח) כמ"ש (שופ' א ב) ויאמר ה' יהודה יעלה, וכן (שם ב יח) יהודה בתחלה: (נט) והלויים יחנו עם שבטיהם: (ס) וילחמו בני יהודה בירושלים וילכדו אותה (שופ' א ח) וכן זאת היבואי יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין (שם פ' כא) ונאמר בערי בנימין, והיבואי הוא ירושלים (יהושע יח כח) והנה

מקורי רש"י
 ספרי: ח) שנות ל' י"ב: ית) ספרי: יט) עין ספרי, סכד' ז"ב א' ז ב) עיין ספרי סכד' שם תנאומא ח' כולם זה אחר זה, ונאמר ויהי בישרון מלך דבק עם משה ונחזיקנה ולא נעוצנה: יג) ויהיה מאמר ויהי בישרון מלך דבק

ד תורה צוה לנו משה. זהו שישא ויאמר דור לדור כך העתקנו מפי משה ורושה בדינו (מה). ויהיה למ"ד לנו, מושך עצמו ואחר עמו, וכן היא מורשה לקהלת יעקב, כמו והנבואה עודד הנביא (דה"ב טו ח) (מו) ויהי מורשה מורשה קהלת יעקב (מו): ה מלך. הוא משה ששמעו ראשי עם התורה מפורשת ספיו, והטעם כי הוא היה במלך, והתאספו אליו ראשי השבטים (מח), ויחזיק זה הפי' שאמר הכתוב כי התורה נתנה לכהנים (מע), שהם לפי דעתי כל קדושי בידך, ואל כל זקני ישראל (נ) זהו בהתאסף ראשי עם, גם שם כתוב, הקהילו אלי כל ראשי שבטיכם (נא) ויאמר ר' יהודה הלוי ז"ל, כי המלך רמז

מפרש אין מלך בישראל (שופ' יח א): ו יהי ראובן. הנה החל מהבכור כי כן המשפט (נג) ולא הזכיר שמעון בעבור בעל פעור, כי העובדים היו שמעונים, ומספרם לעד (נג) גם נשיאם נהרג (נד) או הלך על דרך יעקב שלא ברך שמעון ולוי, ובעבור כבוד אהרן נתלה השבט מסנו (נה) ולא היה בשבט שמעון גדול כמותו (נה*) ואם יטען טוען למה בירך ראובן (נו) התשובה כי יעקב ברכו, והברכה היא אל תותר (ברא' מט ד) שיהיה כאחד מאחיו (נו) ואחר ראובן הזכיר יהודה שהוא בעל דגל, והוא עולה בתחלה למלחמה (נח) ואחר כן לוי, ואחריו בנימין, בעבור היות הלויים דרים בירושלים שהיתה בין יהודה ובין בנימין (נט) כן כתוב (ס) ואחר כן שבט יהל אור

(מה) הדבור הזה ישא כל אחד מבני לוי לישראל ויאמר להם כך העתקנו מפי משה ירושה בדינו: (מו) שפי' הנבואה נבואת עודד, שמלת והנבואה מושכת עלמה ואחרת עמה, וכן כאן הלמ"ד מושכת עלמה ואחרת עמה: (מו) ז"ל מורשה לקהלת יעקב: (מח) ורצ"ה פי' כן על דרך המדרש: (מע) כמו שכתוב (לעיל לא ט) ויתנה אל הכהנים בני לוי: (נ) מה שכתוב (שם טס) ואל כל זקני ישראל: (נא) (שם לא כח), ונכלוז, הקהילו אלי את כל ראשי שבטיכם ושטריכם: (נב) הזכירם כסדר ע"ד נהלתם, כי ראובן לקה נחלתו בראשונה, ולפי שהוא הבכור, ע"כ נתן לו בברכתו משפט הבכורה (רצ"ה): (נג) בצמדבר (א' כג), היה מספרם תשעה

מנחת יהודה
 יא) פי' שרה כפופים אליו תמיד לקיים כל המצות שגזר עליהם, כמשפט כל אומה ואומה עם הסולך עליהם: יב) פי' בכל חשבון אסיפתם ראויים הם שאברכם, והוא דבק עם חבא אהרין, ובאלו אמר ובעבור זה יהי ראובן וגו' וכן כולם זה אחר זה, ונאמר ויהי בישרון מלך דבק עם משה ונחזיקנה ולא נעוצנה: יג) ויהיה מאמר ויהי בישרון מלך דבק

אונקלוס

דברים לג ברכה קלז 273

**וְיִהְיֶה מִתִּיּוֹ מִסְפָּר: ס יְזַאת לַיהוּדָה
וַיֹּאמֶר שָׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וַיֵּאָלֶּה
עִמּוֹ תְּבִיאֵנוּ יְדֵיו רַב לוֹ וְעִזָּר**

**בְּנוֹהֵי אַחֲסֵנְתָּהוֹן
בְּמִנְיָנְהוֹן: יוֹרָא לַיהוּדָה
וַאֲמַר קָבַל יי צְלוֹתָהּ
דִּיהוּדָה בְּמִפְקָה לְאַנְחָא
קִרְבָּא וּלְעִמָּה תְּתִיבְנָה**

רש"י

אבן עזרא

יוסף שלא יאחרנו, וכבר הקדים אחיו הקטן (סא) ואחר כן זבלון בעבור שהוא נלחם (סב) ואחר כן יששכר (סג) וכאשר תמו בני הנבירות החל סנד שהוא עם דגל בני הנבירות (סד) ואחר כן דן שהוא בעל דגל (סה) ואחר כן נפתלי כי הוא גדול מאשר (סו): יחי ראובן. תפלה (סז): ואל ימת. שיתכן שיהיה כבן אדם לחיות שנים קצובות ויסות (סח): ויהי מתיו מספר. ואל יהי מתיו מספר (סט), כמו ולא לסדתי חכמה (משלי ל, ג) (ע) ובי"ת באל שדי (שמות ו ג) (עא) כאשר פירשתי רבים, כי יתכן שיחיה לעולם (עב) ויהיו מעטים, וכל דבר שיספר הוא מעט וכך ואני מתי מספר (ברא' לד, ל) (עג): וזאת ליהודה. וכן אמר ליהודה שיחיה ולא ימות (עד) [ו] והוסיף עוד שמע ה' קול יהודה, בבואו למלחמה, כי הוא יעלה בתחלה (עס): ואל עמו תביאנו. אל המחנה אשר בגלגל (עו) או תפלה על היוצאים להלחם על ארץ אויב (עז): רב לו. ימסיקו לו ידיו (עח)

ויהי מתיו מספר. נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר וישכב את זבלה ויהיו בני יעקב שנים עשר כא) שלא ילא מן המנין יד): (ז) וזאת ליהודה. סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבדס טו) (בב) שנאמר אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדס וגו' ולא עזר זר בתוכם כג) ועוד פירשו רבותינו שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עלמות יהודה מתגלגלין בארון מפני גדוי שקבל עליו כד) שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים כה) אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו' כה*) : שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב טז) כו): ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמה (ס"א מן המלחמה): ידיו רב לו. יריבו ריבו וינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה.

ועל יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד כז) ויוצק יהושפט זה עזרו כח) ד"א שמע ה' קול יהודה כאן רמו ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה עח*) כט) יהל אור

קרני אור

וברש"י מה שהשיג על מה"ש והסמך לאותיות: [ו] וכן פי' הכבוד שור הביאו הפענח חזק. ועיין ברמב"ן מה בנימין: (סב) עם צרק (שופ' ה' יח): (סג) כי כן ילא גורלו אחר זבלון (יהושע יט יז): (סד) עם ראובן ושמעון (כמדבר כ, י, יב, יד): (סה) (שם שם כה): (סו) ע"כ הוצרך לאחריו: (סז) יתפלל עליו: (סח) יתפלל עליו שלא ימות קודם השנים הקצובות: (סט) שמלת ואל משמשת עלמה ואחרת עמה: (ע) וסוף הטעם, ודעת קדושים אדע" וביאורו שם ולא דעת קדושים אדע, שמלת ולא משמשת במקום שמים: (עא) שבי"ת מן כאל שדי משמש גם למלת ושמי, וטעמו ובשמי ה': (עב) שיחיה שכמו זמן רב: (עג) לכן הוסיף ואל יהי מתיו מספר: (עד) וזהו פי' מלת וזאת: (עה) למלחמה (שופ' א' כ): (עו) כמ"ש (יהושע י מג): (עז) יתפלל להשם שיצליח בכל מלחמותיו: (עח) פי' כח ידיו:

היתה ירושלים לשני השבטים לפונה לבנימין, ונגבה ליהודה, והלוים היו דרים עם שניהם: (סא) את בנימין: (סב) עם צרק (שופ' ה' יח): (סג) כי כן ילא גורלו אחר זבלון (יהושע יט יז): (סד) עם ראובן ושמעון (כמדבר כ, י, יב, יד): (סה) (שם שם כה): (סו) ע"כ הוצרך לאחריו: (סז) יתפלל עליו: (סח) יתפלל עליו שלא ימות קודם השנים הקצובות: (סט) שמלת ואל משמשת עלמה ואחרת עמה: (ע) וסוף הטעם, ודעת קדושים אדע" וביאורו שם ולא דעת קדושים אדע, שמלת ולא משמשת במקום שמים: (עא) שבי"ת מן כאל שדי משמש גם למלת ושמי, וטעמו ובשמי ה': (עב) שיחיה שכמו זמן רב: (עג) לכן הוסיף ואל יהי מתיו מספר: (עד) וזהו פי' מלת וזאת: (עה) למלחמה (שופ' א' כ): (עו) כמ"ש (יהושע י מג): (עז) יתפלל להשם שיצליח בכל מלחמותיו: (עח) פי' כח ידיו:

מנחת יהודה

דבק עם כהתאסף ראשי עם הבא אחריו (רא"ם): (יד) וכן פי' חרשב"ן, שלא יכרות שנשו באחד מכל הזמנים, ויראה סקדיו במספר בג"י: (עו) וא"ת הרי הודאת ראובן קרמה לשל יהודה שהרי בפ' וישב בני וישב ראובן אל הבור, פי' רש"י לא היה במכירה שחיה עסוק בשקו וחפניות, ויהודה לא הודה עד שנתעברה תמר, אלא י"ל דודאי ראובן אודי קודם אלא בצנעה אודי בשקו ובחפניות, אבל בפרהסיא לא אודי, וכשהודה יהודה ואמר צדקה מטני, עמד ראובן ופרסם הודאתו, ואמר אף אני בלבלתי יצוהי

ומי ע': בא) ברא' ל"כ כ"ז: כב) ספרי, ועיין סוטה ז' ב' כ"ז: כג) חיוב ט"ו י"ט: כד) סוטה ז' ב' כ"ק ז"ב ח, תכות י"א ב': כה) ברא' מ"ד ל"ב: כה*) עיין פס' דר"כ ברכה, פס' פי' שוב, ב"ר פפ"ד, שו"ט עה"פ תשנ חנוש: כו) עיין ספרי: כז) ספרי: כח) ד"ס ב' י"ח ל"א: כט) עיין ספרי ופס' דר"כ פי' ל"ב. וזאת הברכה ילקוט מתקנ"ד פס"ו:

אבי, וראיה לרבר מרסמך משה רבינו ברכת יהודה לברכה ראובן, משום שע"י יהודה הודה ראובן הודאת חשובה ומפורסמת, וה"ק מי גרם לראובן שהודה בפרהסיא יהודה (חזקוני): (עו) שכל אלו מורעו של יהודה הם ובקש משה שהשם שתקיבל תפלתם מפני הכושים והעמונים ומפני מנחריב: (עז) באשרו שמע, רמו על שמעון:

מִצְרֵי תְהִיָּה: פ שני ח וּלְלוֹי אָמַר
 תְּמִיד וְאוֹרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידְךָ אֲשֶׁר
 נִסִּיתוּ בְּמִסָּה תְרִיבָהוּ עַל־מִי
 מְרִיבָה: ט הָאָמַר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא
 רְאִיתִיו וְאֶת־אָחִיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־
 בְּנֵי לֹא יָדַע כִּי שָׁמְרוּ אֶמְרֶתְךָ

לְשֵׁם יְהוָה יַעֲבֹדוּ יְהוָה
 פֶּרַע נֹתָא מִסְנֵאזְהִי
 וּסְעִיד מִבְּעַלִּי דְבְבוּהִי
 הוּי לֵה: ח וּלְלוֹי אָמַר
 תוּמִיא וְאוֹרֵיא אֶלְבִּשְׁתָּא
 לְגַבְר דְּאִשְׁתַּכַּח חֲסִידָא
 קְדָמְךָ דִּי נְסִיתוּהִי
 בְּנִסְתָּא וְהוּה שְׁלִים
 בְּחִנְתוּהִי עַל מִי מִצוֹתָא
 וְאִשְׁתַּכַּח מִהֵימֵן: ט דַּעַל

אבן עזרא

ואין לו צורך למי שיעזור אותו, כי אם עזרת השם לבדו וי"א שלשון מריבה, והטעם ידיו יריבו בעדו (עט) ואחרים אמרו כמו וברקים רב (תהי' יח טו), סגורת ורכו (ברא' מט כג) (פ): ח וללוי אמר. בעבור לוי אמר לשם (פא), כמו אמרו לי אחי הוא (ברא' כ יג) (פג): לאיש חסידך. לאיש שהוא חסידך (פג): אשר נסיתו במסה. שם כמו בגסיון, והטעם שהיה חסיד ולא נמצא בו דו"ש חוץ מדבר מריבה שכבר הענשתו עליו, גם זה יחזיק פירושי בדבר העגל כי לכבוד השם עשהו (פד): וטעם המיך ואוריק. שיהיו חסיד לו ולזרעו (פה): ט האומר. על השבט ידבר (פו), כמו שמואל שבא כאשר נגמל אל בית ה' להרנילו (פו): ואת בניו לא ידע. יש מהם אחד שהוליד בנים לעבוד השם (פח): כי שמרו אמרתך. כמו שמרו עדותיו וחוק נתן למן (תהי' צט ז) (פט), עד שזיורום לישראל (ג) וי"א על דבר מי להי אלי אחיו נגוס ואחיו מאביו וכן צניו ממש שהרי לויים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי להי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים: ובריתך ינצורו. ברית מילה לו) שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלן את בניהם (ס"א) אותם שנולדו במדבר שישראל לא מלו את בניהם והם

ואף כשחלקו ח"י נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון ל) (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפ"ע שהיה כלצו עליו על מה שעשה בסקיס לא) כ"כ באגדת תהלים: (ח) וללוי אמר. ועל לוי אמר יח): תומיך ואוריק. כלפי שכינה הוא מדבר יח): אשר נסיתו במסה. שלא נתלוננו עם שאר המלינים: תריבהו וגו' כתרנומו ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו יט) לבא בעלילה לב) אם משה אמר שמעו נא המורים לג) אהרן ומרים מה עשו: ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו בטגל ואמרתי מי להי אלי לד) נאספו אלי כל בני לוי ולויתים להרוג את אחי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו וא"א לפרש אחיו נגוס ואחיו מאביו וכן צניו ממש שהרי לויים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי להי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים: ובריתך ינצורו. ברית מילה לו) שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלן את בניהם (ס"א) אותם שנולדו במדבר שישראל לא מלו את בניהם והם

יהל אור

(עט) פי' יריבו לו ובעדו וינלחו את האויב: (פ) וכן פי' הה' ז"ל (תהי' טס) "שהוא מגזרת ורכו" וענינו ירית הלים: (פא) ועם השם ידבר: (פג) ופי' הח' ז"ל שם כשבילי: (פג) ועל אהרן יאמר: (פד) שלא היתה כוונתו אלא לש"ש, שאילו הטא בו היה מוכירו כאן בכלל חטא מי מריבה ופיין פי' הח' ז"ל (שמות לה יח): (פה) ולמ"ד

להי הוא למ"ד הקנין: (פו) ע"כ הוא בל"י: (פז) והיה נפרד מאביו ואמו, וכן אמרה הנה, גם אנכי השאלתיהו להי' כל הימים (ס"א א כח): (פח) רמו ללוי אחי הלויים והכהנים: (פט) ושם פי' הה' ז"ל שמוסב על משה ואהרן, שהם שמרו עדותיו בעבור היותם אמצעיים בין ה' ובין ישראל: (ג) והעדות והחקים שנתן להם השם שמרו לאמרם

מנחת יהודה

ז) פי' בעבור לוי אמר: יח) ועם השם ידבר, כי בן סורים הכנויים: יס) נסתקפת לשון עלילה, עלילות דברים (דברים כ"ב י"ז) מתרגמינן תסקפי מלין:

מקורי רש"י
 ל) יבטע י"ט ט' (לא) פסי' דר"כ ברכה ט"ט מומור
 ז' ילקוט ברכה תקנ"ן ילקוט תהלים תמי"א: לב) ספרי ג
 לג) צמד' כ"י י' לד) שמות ל"ב כ"ו עיין ספרי יומא
 ספרי ב' פס"ז: לה) שמות ל"ב כ"ו עיין
 ספרי ילקוט תהקנ"ד: לו) ספרי פי' בהעלותך:
 כת"א

אונקלוס

דברים לג ברכה

קלח 275

וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ : יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ
 לְעֵקֶב וְתוֹרֹתֶיךָ לְיִשְׂרָאֵל יְשִׁימוּ
 קְטוֹרֶה בְּאִפְךָ וּכְלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ :
 יֵא בְרַךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפְעַל יָדָיו
 תִּרְצֶה מִחֵץ מִתְנִים קָמִיו וּמִשְׁנָאוֹ
 מִן־יְקוּמוֹן : ס יֵב לְבָנִים אָמַר יָדִיד
 יְהוָה יִשְׁכֵּן לְבִטַח עָלָיו חוֹפֵף עָלָיו
 כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כַּתְּפָיו שֹׁכֵן : ס שְׁלִישִׁי

אֲבוֹהֵי וְעַל אִמָּה לְאַרְחָם
 כִּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאִפִּי
 אַחוּהֵי וּבְנוּהֵי לֹא נָסִיב
 אֲרֵי נִטְרוּ מִמִּטְרַת מִימְרָךְ
 וְקִימָךְ לֹא אֲשַׁנִּי :
 כְּשִׁרְיָן אֲלֵן דִּלְפִּין
 דִּינִיךָ לְעֵקֶב וְאוֹרֵיתְךָ
 לְיִשְׂרָאֵל יִשְׁוֹן קְטוֹרֶת
 בּוֹסְמִין קְדָמְךָ וּגְמִיר
 לְרַעוּא עַל מִדְּבַחְךָ :
 יֵא בְרַךְ יֵי נְכֻסְוֵהֵי וְקוֹרְבָן
 יְהוָה תִּקְבַּל בְּרַעוּא תִּכְבֵּר
 חֲרֻצָא דְסִנְאוּהֵי וּדְבַעֲרֵי
 דְבָבוּהֵי דְרָא יְקוּמוֹן :

יב לבנימן אמר רחמנא דיי ישרי לרחצן עלוהי יהי מנן עלוהי כל יוסא
 אבן עזרא

(שמות לב כו) (לח) : י ישימו קטורה. הכהנים
 מהם : וכליל. היא העולה (ג) : יא ברכ
 ה' חילו. הבכורים והמעשר (ג) : ופעל ידיו.
 הקרבנות : מחץ מתנים. הטעם מחץ קמיו (ג) :
 מן יקומון. מן אשר יקומון עליהם (ג) כסו
 לים מכסים (ישעי' יא ט) (ו) : יב לבנימן
 אמר. בעבור בנימן (ז) שהוא ידיד השם,
 ישכון בנימן לבטח על השם, והשם שוכן
 בין כתיפיו : חופף עליו. על הכבוד שהיה
 דר בירושלים בחלק בנימן כי כן כתוב (ג) :
 וטעם בין כתיפיו. באמצע נחלתו (ט) או
 שהיה נראה (ק) גם להיות דבוק עם

היו מולין) : (י) יורו משפטיך. ראויין אלו
 לכך (ג) (ז) : וכליל. עולה לח) : (יא) מחץ
 מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתנים כא)
 כענין שנאמר ומתניהם תמיד המעד לש)
 ועל המעוררין על הכהונה אמר כן (ט). ד"א
 ראה שעתידין חשמונאי וצניו להלחם עם
 עזדי כוכבים והתפלל עליהם מא) לפי שהיו
 מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה
 רבנות (ט) לכך נאמר ברכך ה' חילו ופועל
 ידיו תרלה : ומשנאו מן יקומון. מחץ
 קמיו ומשנאו מהיות להם תקומה (כ)

(יב) לבנימן אמר. לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימן בצניו בית המקדש בחלקו סמך
 זה לזה (ט) וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה צנוי בחלקו שנאמר וימאס צאהל יוסף
 וגו' (ט) לפי שבית עולמים תביב משילה לכך הקדים בנימן ליוסף : חופף עליו. מכסה אוחו ומגין
 עליו : כל היום. לעולם (ג) משנחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר (ד) : ובין כתפיו
 שוכן. בגובה ארלו היה בית המקדש צנוי (ה) אלא שנמוך כ"ג אמה מעין עיטס (ט) ושם היה

אור

הוא כלשון בעבור : (לח) עיין (לעיל פ' ו) :
 (ט) כי כן היה ביהמ"ק באמצע נחלתו, והנה משה
 קראו בבאן כלשון כתף וכן יהושע קראו כן אל כתף
 היבוסים מנגב היא ירושלים (יהושע טו ט) : (ק) וכן
 מנחת יהודה

כן לישראל : (ג) וכן פי' רש"י ו"ל : (ג) שכולה
 כליל : (ג) הם התרומה והמעשר והבכורות והבכורים :
 (ג) הטעם מחץ קמיו במתנים : (ג) והסר מלת
 אשר : (ו) שפי' אשר לים מכסים : (ז) והלמ"ד
 מקורי רש"י

כ) פי' אחר כל הדברים שחשב כאן על בני לוי ראויין
 הן לכך : (כ) מהפך הפסוק, כי לפי הלשון היה משמע
 שקמיו מחצו להם לכן פי' הפסוק מהופך : (כ) ומחץ
 נטי קאי אמשנאו : (כ) ודייק מדכתיב כל היום, ומשמע

(ז) כת"א : לח) יומא כ"ז ח' : לט) תה' ס"ט כ"ד :
 ס) ספרי : מא) עיין ב"ר פל"ט ב' ובשומ"ט סימן ס"ז :
 טב) עיין תנחומא ח' וימי י"ד, תנחומא ב' וימי י"ג,
 ועיין הטרה ע"א טס : טב*) פסי' דר"כ ברכס, ועיין
 יומא י"ב ח', ובמס' כ"ד ב', ב"ר פל"ט : מג) תה' ע"ח ס"ז : מד) עיין רש מכלתא : מה) עיין ספרי, ילקוט
 תתקנ"ו, פס"ז : טו) יומא ל"א ח' :

יג וְלִיּוֹסֵף אָמַר מְבֹרַכַת יְהוָה אֲרֶצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִפֶּלַל וּמִתְהוֹם רִבְצַת תַּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמַיִם וּמִמֶּגֶד גַּרְשֵׁי יְרַחִים: טו וּמִרְאֵשׁ הַרְרֵי קָדִים וּמִמֶּגֶד גְּבְעוֹת עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמִלְאָה וּרְצוֹן שְׁכֵנֵי

וּבְאַרְעֵה תִּשְׂרִי שְׁכֵנֵתָא: יג וְלִיּוֹסֵף אָמַר מְבֹרַכַת מִן קָדִים יי אֲרֶעֱה עֲבָדָא מִגְדָּנִין מִטְּלָא דְשָׁמַיָא מִלְּעֵלָא וּמִמְבוּעֵי עֵינָן וּתְהוֹמִין דְּנִגְדָן מִמְעַמְקֵי אֲרֶעָא מִלְּרַע: יד וְעֲבָדָא מִגְדָּנִין וְעֵלְקָן מִיבּוּל שְׁמֵשָׁא וְעֲבָדָא מִגְדָּנִין מִרְיֵשׁ יֶרֶחַ בִּירְחַ: טו וּמִרְיֵשׁ מִזְרִיא בְּכִירְיא וּמִטּוֹב רָמֵן דְּלָא פְּסָקוֹן: טז וּמִטּוֹב אֲבִן עֲזָרָא

וּמִטּוֹב רָמֵן דְּלָא פְּסָקוֹן: טז וּמִטּוֹב אֲבִן עֲזָרָא

רש"י

דעתו של דוד לבנותו כדאיתא בשחיטת קדשים (טו) אמרי נחתי ביה פורחא משום דכתיב וצין כתפיו סכן אין לך גאה בשור יומר מכתפיו (סח): (יג) מבורכת ה' ארצו. שלא היתה זנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף (טט): ממגד. לשון עדנים ומתק: ובתהום. שהתהום עולה ומלחלת אותה מלמטה אלה מולא בכל השבטים זנחלתו של משה מעין זנחלתו של יעקב (כד) (ד"א) (כה): (יד) וממגד תבוואות שמש. שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות (ג): גרש ירחים. יש פירות שהלכנה זנחלתן ואלו הן קשוואין ודלועין ד"א גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוליאה מחדש לחדש (כו) (נא): (טז) ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשית ביסול הפירות שהרריה מקדימין לזכר ביסול פירותיהם. ד"א מגיד שקדמה זריאהן לשאר הרים (גב): גבעות עולם. גבעות העושות פירות לעולם והינן פוסקות מעולר הגשמים: (טז) ורצון שוכני סנה. כמו שוכן סנה (כו)

דעתו של דוד לבנותו כדאיתא בשחיטת קדשים (טו) אמרי נחתי ביה פורחא משום דכתיב וצין כתפיו סכן אין לך גאה בשור יומר מכתפיו (סח): (יג) מבורכת ה' ארצו. שלא היתה זנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף (טט): ממגד. לשון עדנים ומתק: ובתהום. שהתהום עולה ומלחלת אותה מלמטה אלה מולא בכל השבטים זנחלתו של משה מעין זנחלתו של יעקב (כד) (ד"א) (כה): (יד) וממגד תבוואות שמש. שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות (ג): גרש ירחים. יש פירות שהלכנה זנחלתן ואלו הן קשוואין ודלועין ד"א גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוליאה מחדש לחדש (כו) (נא): (טז) ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשית ביסול הפירות שהרריה מקדימין לזכר ביסול פירותיהם. ד"א מגיד שקדמה זריאהן לשאר הרים (גב): גבעות עולם. גבעות העושות פירות לעולם והינן פוסקות מעולר הגשמים: (טז) ורצון שוכני סנה. כמו שוכן סנה (כו)

יהל אור

מנילים ופורחים זנח הירח, כאילו הירח מגרש אותם לחון: (קד) פי' חוס האויר: (קה) והמוטוט יגרום, זנח השמש ויפרש הסעם כי האויר חס ויכש ובלילה מקררו ומלהלכו הירח, וכיום עושה בו השמש ומחממו ומבשל הפירות, ואמר החכם ז"ל, כי אין חוס האויר זנח השמש שנוכל לומר כי בסור השמש מעליו נשאר קר ולח ולא היה לריך הירח לעשות בו: (קו) ויתחדשו בכל חדש: (קז) לפי שפירות ההרים עובים מפירות העמקים: (קח) ופי' ממבחר ההרים הקדומים: (קט) פי' ומה שכל עוד להזכיר ארץ, ויפרש שהוא ארץ המישור, אחר שהזכיר פירות ההרים הזכיר פירות ארץ המישור: (קי) ונכלל בזה הכסף והזהב, וכל קניני הארץ:

פי' רש"י ז"ל, זנח זה ארצו היה זיהת"ק בניו, ומה שאמר צין כתפיו ולא אמר על ראשו לפי שאינו זנח זהר ממש אלא למטה מעט נמוך כ"ג אמה מעין עיטס: (קא) ר"ל חוסף עליו וצין כתפיו סכן כל היום: (קב) המלה הזאת כוללת הדבר המשוכה והמשולה בכל דבר, ופי' ממגד שמים מסל, כי הטל הוא המשוכה מן המטר שיועיל ולא יזיק (ן' מלך): (קכ") כי השמש מניע יסוד האש והוא מבשל התכואה והפירות: (קג) ופי' הרד"ק שס, כמו הים שהוא נגרש אל השפה כל רגע ורגע כי השקט לא יוכל, וכמו אל השפה יגרשו מימיו רפס ופיט מקרקע הים אל היבשה, כן כאמרו גרש ירחים, כי הירח יבשל הפירות, והוא זמן שהפירות

מקורי רש"י

(טז) זנחים כ"ד ב' : סח) עיין ספרי, ילקוט מתקנ"ז, פס"ז : (טט) ספרי : ג) ספרי : גא) כת"א : גב) עיין ספרי :

זנחת יהודה

כל הימים, ופי' תכיר: כד) ושם גבי יעקב כתיב זנחת שמים מעל, ובר"ת תהום ריבצת תחת (ברא' מ"ט כ"ה) ושם בוודאי פי' התהום עולה מלמטה דומיא דהטל בא מלמטה, א"כ ה"נ כן (רא"ם): (כס) חאי ד"א פ"ס הוא : (כו) ורבו ירחים הוא בעבור הלכנה שמתחדשת בכל חדש : (כז) והי"ד נוספת :

אונקלוס

דברים לג ברכה

קלט 277

סְנֵה תְּבוֹאֲתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף
 וְלִקְדָּקְד נְזִיר אֶחָיו: " בְּכוֹר שׁוֹרוֹ
 הַדֵּר לוֹ וְקִרְנֵי רֵאִם קִרְנָיו בָּהֶם
 עַמִּים יִנְגַח יַחְדָּו אֶפְסֵי־אֶרֶץ וְהֵם
 רַבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה:
 רַבִּיעֵי יח וְלִזְבוּלָן אָמַר שְׂמַח זְבוּלָן
 אֲבֹן עוֹרָא

בְּשֵׁמִי אֵי וְעַל מִשָּׁה
 אֲתִגְלִי בְּאַסְנָא יִתִּין כָּל
 אֵלֵינוּ לְרִישָׁא דְיוֹסֵף
 וְלִנְבְרָא פְרִישָׁא דְאֶחָוֵיהִי:
 י" רַבָּא דְבְנוֹתֵי זִינָא קֵה
 זְנַבְוִין דְּאֲתַעְבִּידָא קֵה
 מְקַדָּם דְּהוֹקֵפָא וְרוּמָא
 דִּילָהּ בְּנִבְרָתָהּ עַמְמֵי
 יִקְטֵל כְּחָדָא עַד סִיפֵי
 אֶרְעָא וְאַנּוּן רַבּוּתָא
 דְּבֵית אֶפְרַיִם וְאַנּוּן אֶלְפֵיָא
 דְּבֵית מְנַשֶּׁה: י" וְלִזְבוּלָן אָמַר חֲדִי
 רִשִׁי

שכני סנה. הוא השמים (קיל): תבואתה.
 הברכה הזאת (קיב), והתחברו שנים סימנין
 התי"ו והה"א (קיג) כמו עורתה (תה' סד בז)
 ישועתה (שם ג ג) בצרתה (שם קכ, א).
 ובעבור שהזכיר התבואה דמה השבט לשור (קיד)
 ואמר בכור שורו (קטו) כי יש לו כח רב (קטז)
 כי הוא ראשית און (קיז): י"ז הדר לו. נוף
 גדול (קיח) והשעם מספר רב (קיט): ופרני
 ראם. בכח (קכ): רבבות אפרים. כדברי
 יעקב (קכא): יח שמח זבולן בצאתך

וחהא ארלו מברכת מרלונו ונחת רוח של
 הקב"ה הנגלה עלי תחלה בסנה: רצון.
 נחת רוח ופיוס וכן כל רלון שבמקרא:
 תבואתה. ברכה זו לראש יוסף: נזיר
 אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו (נג):
 (יז) בכור שורו. יש בכור שהוא לשון
 גדולה ומלכות שנאמר אף אני בכור אחיכו (נד)
 וכן בני בכורי ישראל (נה): בכור. מלך
 היולא ממנו והוא יהושע: שורו. שכחו קשה

כשור לכבוש כמה מלכים: הדר לו. נתון לו שנאמר ונחתה מהודך עליו (נו): וקרני ראם קרניו.
 שור כמו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כמו קשה נתן ליהושע כמו של שור
 ויפי קרני ראם (נו): אפסי ארץ. שלשים ואחד מלכים אפשר שכולם מא"י היו אלא אין לך כל
 מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחווה בא"י שחשובה לכולם היא נח) שנאמר נחלת לבי לבנות
 גוים נח): והם רבבות אפרים. אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא
 מאפרים (כח ט): והם אלפי מנשה. הם האלפים שהרג גדעון במדין שנאמר וחצח
 וללמונע בקרקר וגו' (סא): (יח) ולזבולן אמר. אלו ה' שבטים שברך באחרונה זבולון
 יהל אור

יוסף: (קיג) תכן המלה תבא, והתי"ו סי' הנקבה
 הנסתרת רוצה לומר כל ברכה וברכה תבא לראש יוסף,
 והה"א נוספה בסוף המלה (רד"ק): (קיד) וכענין
 שכתוב ורב תבואות בכח שור (משלי יד ד):
 (קטו) ולא אמר שור: (קטז) כי הכור יש לו רוב
 כח: (קיז) ע"כ יש לו הרבה כח: (קיח) והדרתו
 מה שיש לו נוף גדול: (קיט) וכאמת כן היה מספר
 אפרים ומנשה יותר משאר השבטים: (קכ) לשון קרן
 נשתמשו בה הנביאים הרבה להורות על הכח והחוזק
 והמנושלה, וראם היא בהמה מכהמות המדבר חזקה
 מאוד, ועל רבוי הכח ידמה אותו לקרני ראם:
 (קכא) שאמר ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו (ברא'
 מח יט):

(קיל) ובשמות (ג ב) הציא הפי' הזה בשם הגאון,
 זכ"ה צפי' הקצר שם, וליה לא סבירא ליה, ויפרש שם
 ורלון שוכני סנה, רלון שיבקש השוכן במקום הסנה
 (פי' רלון האדם השוכן בסנה, רוצה לומר במדבר
 ובמקום היושב כי הסנה גדל בארץ ליה) שהוא דורש
 ומבקש תמיד שיפשה השם רלונו וילחלה ארלו שהוא שוכן
 בה שהיה מקום יושב וסנה עי"ש, וכן פי' הכור שור
 הציאו הפענח רזא, ודעת המפרשים שמוסב על השם
 יח', כלומר רלון האל ששוכן בסנה, ואונקלוס לא
 יפרש השני תיבות בשמיכות ויחלקם, ויתרגם על
 מלת שכני דשכינתיה בשמיא, ועל מלת סנה תרגם
 ועל משה אחגלי באסנא, ויטכיס עמו עטס הנגינה,
 תחת תיבת שכני טפהא שהוא מפסיק: (קיב) לראש

מנחת יהודה

עכ היות שפשמ תכתוב רוסו לקרנים הפנחתיים
 כלומר וקרני ראם קרניו, ואלו הקרנים הן רבבות אפרים
 (עין ספרי מ"י: סא) שופ' ס' י':

מקורי רש"י
 (נג) עיין ספרי: (נד) תה' פ"ט כ"ח: (נה) שמות ד' כ"ב:
 (נו) במד' כ"ז כ': (נז) ספרי, ילקוט מתקנ"ט פס"ו:
 (נח) עיין ספרי: (נח) ירמיה ג' י"ט: (ס) עיין ספרי מ"י: ס' י':

דברים רג ברכה

אונקלוס

בצאתך ויששכר באהליך : זבולן במפקד לאנחא קרבא על בעלי דבבך ויששכר במהכר למעבד זמני מועדיא בירושתם : יט שבטיא דישראל לטור בית מקדשא יתפנשו תמן יבסון נכסת קודשין דרעוא ארי נכסי עממיא ייבדון רשיי

אבן עזרא

למלחמה, וכן זבולן עם חרף נפשו למות (שופ' ה יח) (קכז) : באהליך כמו וירא סנוחה כי טוב (ברא' מט טו) (קכג) : יט עמים הר יקראו בעבור שזבולן דר לחוף אניות יהיה עשרו רב וזהו כי שפע ימים יינקו והוא סגורת, שפעת גמלים (ישעי' ס ו) (קכד) : ושפוני טמוני חול אין לו יאח (קכה) ושעמו כמו טמוני (קכו) וכן אדמת עפר (דניאל יב ב) (קכז) והשעם שיהא להם עושר רב עד בספינות ומשכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה סג) לפיכך הקדים זבולון ליסשכר שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה : שמח זבולון בצאתך הללח בלאתך לסחורה כט) : ויששכר הללח בישיבת אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים סד) כמו שנאמר ומזני יששכר יודעי בינה לעמים ראשיהם מאתים סה) ראשי סנהדרין היו עוסקים בכך ועל פי קביעת עהיהם ועצוריהם : (יע) עמים של שבטי ישראל : הר יקראו להר המוריה יאספו סו) כל אסיפה ע"י קריאה היא ל) ושם יזמו זבולון זמני לדק כי שפע ימים יינקו יששכר וזבולון לא) ויהא להם פנאי לעסוק בתורה יט) : ושפוני טמוני חול כמו טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול לב) וזחלקו של יששכר וזבולון היה כמו"ש במסכת מגילה סו) זבולון עם חרף נפשו למוה סח) משום דנפתלי על מרומי שדה והיה מהרעם זבולון על חלקו לאחי נחת שדות וזכוכית לבנה ומן החול לב) לשון כסוי סט) כמו שנאמר ויספון את הבית ע) וספון בארז עא) ותרגומו ומטלל זכוכי ס"א זכוכי) ארזא ד"א עמים הר יקראו ע"י פרקמטיא של זבולון סגרי עובדי כוכבים זכוכי אל ארלו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונלטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהעובדי כוכבים אלוהו של זה לא כאלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה ומתגייירין שם עב) שנאמר שם יזכו זמני לדק : כי שפע ימים יינקו זבולון

יהל אור

(קכז) זכירך אותו שילח במלחמותיו : (קכג) זכירך אותו בזכרת יעקב : (קכד) והוא ענין רבוי :

מנחת יהודה

ואלפי שנשה ורשיי ז"ל תפיש מדרש רז"ל בפסרי שתיבת והם חזרת לעמים שלפניה ולא לקרנים שלפני פניה וא"כ ירמוז לאומות הסנונחים שכן סצינו באותו מקרא של גרעון שנמנו שם כך וכך אלפים ולרכבות דיהוישע לא בעינן קרא דפשיטא שוהרנ כמה רבבות (הוכרין) : וזהו יוצא לסחורה לצור ולצידון מארץ מרחקים והתפלל משה עליו שיצליח בסחורתו : ל) לפיכך כתוב יקראו במקום יאספו : לא) הנזכרים בראש הפרשה ולא השבטים באסיפתן להר הסוריה הסמוכים לו : לב) ב"ה (בגילה ו' א') שפוני זה חלזון טמוני זו טרית חול זו זכוכית לבנה ופי' רשיי שם חלזון רג עולה מן הים להרים וזכוכיין בדמר תכלת ונמכר בדמים יקרים טרית רג שקורין שונינ"א זכוכית לבנה היוצא מן החול : לג) ולי נחת ימיב ונהרות

וּשְׁפַנִּי מִמוֹנֵי חוֹלִי: ס ב וּלְגַד אָמַר
 בְּרוּךְ מֵרַחֵב גַּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרֵף
 זְרוּעַ אֶף-קֹדֶקֶד: כא וַיֵּרָא רֵאשִׁית
 לוֹ כִּי-שֵׁם חֶלְקֶת מְחַקֵּק סָפוֹן
 וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עִם צְדָקֶת יְהוָה עֲשֵׂה

וּסִימָא דְמִטְרָא בְּחֶלְא
 מְתַגְלִיא לְחוּן: ב וּלְגַד
 אָמַר בְּרוּךְ אֶפְתִּי לְגַד
 כְּלִיתָא שְׂרִי וַיִּקְטוּל
 שְׁלִטוּנִין עִם מַלְכִין:
 כא וַאֲתַקְבֵּל בְּקַדְמֵתָא
 דִּי לָהּ אֶרֶץ תִּמָּן
 בְּאַחְסָנָתָהּ מִשָּׂה סָפְרָא
 רַבָּא דִּישְׂרָאֵל קָבִיר
 וְהוּא גַּפְק וְעַל בְּרִישׁ עֲמָא זְכוּן קָדָם יי עֶבֶד וְדִינוּהִי עִם יִשְׂרָאֵל:

וְהוּא גַּפְק וְעַל בְּרִישׁ עֲמָא זְכוּן קָדָם יי עֶבֶד וְדִינוּהִי עִם יִשְׂרָאֵל:

אבן עזרא

רש"י

שיטמנהו בחול, ובעבור עשרם יבואו רובם אל הר השם רזבווח זבחי, תודה לשם: ב מרחיב גד, דמהו לאריה כל רואיו יברחו מפניו ואין מי יצר לו: כא וירא ראשית לו, הטעם שראה לנפשו ויבקש לו נחלה קודם ישראל (קכט): כי שם חלקת, כמו חלק, וסחוקק הוא הגדול והשליט, כמו לבי לחוקקי ישראל (שופ' ה ט): וספון, כמו וספון בארז (ירמיה כב יד) (קכט) (בתוכם ספונים) (קל) שטעמו שהם ספונים (קלא) וכן קירות הספון (מ"א י טו), והטעם כי ראה ארמונים ספונים שהיו חלק גדולי האמורי (קלכ): ויתא, חסר אל"ף (קלג), והטעם שבאו ראשי גד עם ישראל הלוצי צבא (קלד), וימשה ראה זה בנבואה: צדקת ה' עשה, שסלא בידו את אשר דבר בפיו, ישגדרו בני גד שיצאו עם ישראל להלחם עם אויביהם (קלה) ולא הזכיר ראובן, ויתכן כי זה בעבור שהיו בני גד גבורים יותר מבני ראובן, והנה דברי הימים לעד, ישאמר על בני גד ופני אריה פניהם (דה"א יב ט) ולא תמצא כן בבני ראובן:

וישכר הים נותן להם ממון בשפע: (כ) ברוך מרחיב גד, מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח לה (עג): בלביא שכן, לפי שהיה סמוך לספר לה) לפיכך נמשל כאריות שכל הסמוכים לריכים להיות גבורים עד): וטרף זרוע אף קדקד, הרוגיהם היו ניכרין חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת עה): (כא) וירא ראשית לו, ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ: כי שם חלקת, כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה עו): ספון, אותה חלקה ספונה וטמונה מכל צריה לו) שנאמר ולא ידע איש את קבורתו עו): ויתא, גד: ראשי עם, הם היו הולכים לפני החלוק בכוש הארץ לפי שהיו גבורים וכה"א חלולים תעברו לפני אחיכם וגו' עח): צדקת ה' עשה.

שהאמינו לצריהם ושמרו הצטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. ד"א ויתא משה ראשי עם עט) לדקת ה' עשה על משה אמור:

יהל אור

מעבר לירדן, כי ראה כי שם חלק מלכים ומושלים ובתים ספונים וטובים, רומו בו לערים שכבוש מעבר לירדן (רד"ק): (קלג) ומשפטו ויאתה, והאל"ף שכסוף התיבה במקום ה"א למד הפעל כי שרשו אחת: (קלד): כי כן התנו עם ישראל: (קלה) ואמרו לא נשוב אל בתינו עד התנחל (במד' לב יח):

כפל לשון: (קכח) שביקש לו ארץ סיחון ועוג קודם כיבוש הארץ, ועיין פי' הח' ו"ל (במד' לב ז) שבני גד היו גם בעלי ענה בתחלה: (קכט) ופי' הרד"ק שם מקורה, כמו חלקת מחוקק ספון: (קל) ו"ל צבתיכם ספונים (הגו' ח ד) וכ"ה ברד"ק שם: (קלא) פי' שהם מקורים ומזופים בארץ: (קלכ) ופי' הפסוק ראה גד ובהר בתחלה לעלמו לקחת חלקו

מקורי רש"י

עג) ספרי, ילקוט שם פס"ז: עד) טיין ספרי: עה) ת"י: עו) ספרי, סוטה י"ג ב' ילקוט תתקס"ב: עז) למטה ל"ד ו': עח) לעיל ג' י"ח: עט) טיין ספרי: ספון, דאין המחוקק ספון, רק קבורתו ספונה, אע"ג דכתב ספון ל"ו, יש לפרש כי שם חלקת מחוקק ספון דבר

וּמִשְׁפָּטֵי וְעַם יִשְׂרָאֵל: סְחִמִישִׁיכְבּ וְלִדְדָן
 אָמַר דָּן גֹּדֵר אַרְיָה יִזְנַק מִן הַבָּשָׂן:
 כִּג וּלְנִפְתָּלִי אָמַר נִפְתָּלִי שִׁבְעַ
 רְצוֹן וּמְלֵא בְרַכַּת יְהוָה יָם וּדְרוֹם
 יִרְשָׁה: ס כִּד וּלְאַשֶׁר אָמַר בְּרוּךְ
 מִבְּנֵי אֲשֶׁר יְהִי רְצוֹי אַחִיו וְטַבֵּל

כִּג וְדָדָן אָמַר דָּן תִּקְיָף
 כְּגֹדֵר אַרְיָן אַרְעָה שְׁתִּיָּא
 מִן נַחֲלֵיָּא דְנִגְדָן מִן
 מַתָּנָן: כִּג וּלְנִפְתָּלִי אָמַר
 נִפְתָּלִי שִׁבְעַ רְעוּא וּמְלֵי
 בְּרַכָּן מִן קָדָם יִי מַעֲרַב
 יָם גְּגֹסֵר וּדְרוֹמָא יִירְתָּ:
 כִּד וּלְאַשֶׁר אָמַר בְּרוּךְ
 מִבְּרַכַּת בְּנֵיָּא אֲשֶׁר יְהִי
 רְעוּא לְאַחֵיָּי וְיִתְרַבֵּי

אבן עזרא

רשי

כב יונק. אין לו חבר במקרא (קלו), והטעם דמהו בנבורתו לגור אריה כאשר ידלג מהר בשן: כג שבע רצון, שם התואר, וכן הוא יהיה שבע רצון (קלו): ים ודרום, שנחלתו יהיה מערבית דרומית (קלה): כד רצוי, כמו אהוב: וטבל בשמן רגלו, מרוב השמן (קלט) כשעם כבם ביין לבושו (ברא' סס יא) (קמ) וכן אמר יעקב שמנה לחמו שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות פג) תחלה נטלו בלפונות מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייחס והיא בלפונות מזרחיה שהרי הירדן יולא ממערב פמייחס והוא במזרח של א"י ובא מהלפון לדרום וכלה בקלה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של א"י כמו שהפורש בס' יהושע והוא שנאמר וילא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' (פר) ילא גבולם מכל אוחו הרוח שהתחילו לנחול בו: (כג) שבע רצון, שהיתה ארצו שבעה כל רעון יושביה: ים ודרום ירשה, ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרס בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות פה): ירשה, לשון לווי (לט) כמו עלה רש פו) והטעם שלמעלה צרי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמע ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון לווי מ) ובמסורת הגדולה מלינו בחלפא ביתא ל' לווי דטעמיהון מלעיל: (כד) ברוך מבנים אשר, ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך שבנים כאשר ואיני יודע כיצד מא): יהי רצוי אחיו, שהיה מתרלה לאחיו בשמן אנפיקינון

(כב) דן גור אריה. אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו באריות פ): יונק מן הבשן, כמרגומו שהיה הירדן יולא מחלקו ממערב פמייחס והיא לשם לו) שהיא בחלקו של דן פא) שנא' ויקראו ללשם דן פב) וזינוקו וקילוחו מן הבשן לח). ד"א מה זינוק זה יולא ממקום א' ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות פג) תחלה נטלו בלפונות מערבית עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייחס והיא בלפונות מזרחיה שהרי הירדן יולא ממערב פמייחס והוא במזרח של א"י ובא מהלפון לדרום וכלה בקלה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של א"י כמו שהפורש בס' יהושע והוא שנאמר וילא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' (פר) ילא גבולם מכל אוחו הרוח שהתחילו לנחול בו: (כג) שבע רצון, שהיתה ארצו שבעה כל רעון יושביה: ים ודרום ירשה, ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרס בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות פה): ירשה, לשון לווי (לט) כמו עלה רש פו) והטעם שלמעלה צרי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמע ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון לווי מ) ובמסורת הגדולה מלינו בחלפא ביתא ל' לווי דטעמיהון מלעיל: (כד) ברוך מבנים אשר, ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך שבנים כאשר ואיני יודע כיצד מא): יהי רצוי אחיו, שהיה מתרלה לאחיו בשמן אנפיקינון

יהל אור

מנחת יהודה

(קלו) וענינו דלוג, ובלשון רז"ל וכן בתרגום ים הרכה זהו שאל לכל דבר שקולה ככה, עיין (פס"ר פמ"ג) שני דדיה מריקים חלב בשני זינוקים של מים, ובב"ר פכ"ג כשתי מעיינות: (קלו) פי' יהיה איש שבע רצון: (קלח) וסד"ל כתב לא שנהלתו מערבית דרומית, כי

היתה בלפון, ולא היתה לא במזרח ולא במערב אלא באמצע, אבל משני שהיה הירדן למזרחו, אמר לו שירש ללד מערב ששם הפלשתים, ומשם יוכל להתפסט גם ללד דרום בארץ פלשתים: (קלט) הזכיר לשון טבילה על רצוי השמן שבארצו של אשר: (קמ) וכן הזכיר

מקורי רשי

פ) ספרי, ילקוט מתקם"צ פס"ו: פא) עיין בכורות כ"ה א': פב) יחושע י"ט מ"ו: פג) ספרי: פד) יחושע י"ט מ"ו: פה) ספרי, ב"ק פ"א ב': פו) לעיל א' כ"א:

כך היה הפעם ראוי להיות מלרע, לכן הוא לשון צווי בחוס' ה"א בסוף: מ) ומדכתיב ירשה כשעם מלעיל ודאי ה"א היא נוספת, וכאילו כתיב ירש בשו"א תחת היר"ד, ופת"ח תחת הרי"ש, וכמו שה"א נוספת בתיבת שמעיה הלחה אף כאן ירשה י לשון צווי: פא) ועיין דעת זקנים שיפרש שלמיכך אמר ברוך שבנים, כי דוק וזינכת שהוא מרובה באוכלוסין בסגין דפנתס לפי פנינו של סדרך יותר מבני שאר אחיו, תהו שנהגך שבנים יותר משאר אחיו: אנפיקינון

דבר זה, ומפון קאי על דבר זה (גור אריה): לו) מערת פטייחס זהו בלשון תלמוד, ובלשון מקרא נקרא לשם: לח) פי' זינוקו של הנהר ההולך דרך אספמיא שהיה בחלק אותו נהר יוצא מן הבשן, פי' שם מקום, ואינו סארצו של דן: לט) ר"ל שאיננו שם דבר כמו צדקה ברכה שאילו כן היה הפעם ראוי להיות מלרע, לכן הוא לשון צווי בחוס' ה"א בסוף: מ) ומדכתיב ירשה כשעם מלעיל ודאי ה"א היא נוספת, וכאילו כתיב ירש בשו"א תחת היר"ד, ופת"ח תחת הרי"ש, וכמו שה"א נוספת בתיבת שמעיה הלחה אף כאן ירשה י לשון צווי: פא) ועיין דעת זקנים שיפרש שלמיכך אמר ברוך שבנים, כי דוק וזינכת שהוא מרובה באוכלוסין בסגין דפנתס לפי פנינו של סדרך יותר מבני שאר אחיו, תהו שנהגך שבנים יותר משאר אחיו: אנפיקינון

אונקלוס

דברים לג ברכה קמא 281

**בְּשֶׁמֶן רִגְלוֹ: כֹּה בְּרֹזַל וְנַחֲשֶׁת מְנַעֲלָךְ
וְכִימִיד דְּבֵאֵךְ: כּו אֵין כָּאֵל יִשְׂרוּן
רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרָךְ וּבְגֵאוֹתוֹ**

**בְּתַפְנוּקֵי מַלְכֵינָּ: כִּהִתְקִיף
כְּפְרֹזְלָא וְנַחֲשָׁנָּ: מוֹתְבָךְ
וְכִיּוּמֵי עוֹלְמָתְךָ תִּקְפָּךְ:
כּו יִית אֵלֵךְ כָּאֵלֵהָא
דִּי שָׂךְ אֵל דְּשַׁכְנָתָהָ
רְשִׁי**

אבן עזרא

(שם שם כ) (קמא): כה ברזל ונחשת מנעלך. כי בחלקו יהיה הרי ברזל ונחשת (קמב): וכימיד דבאך. אין לו ריע, וטעם המתרגם ידוע (קמג) כי תוקף יהיה לך כל יסוד (קמד) וייא שהאל"ף תחת אות הכפל (קמה) כמו אשר בזאו נהרים ארצו (ישעי' כח) (קמו) והטעם מגזרת דובב שפתי ישנים (ש"ה ז י) (קמו) וזה הטעם בלי טעם: כו אין כאל ישרון. שב לברך הכלל (קמח): רוכב שמים. סי' שהוא תקיף, והעד שהוא רוכב שמים (קמט) ובגאותו שחקים, הטעם בגאותו הם עופדים (קנ):

ובקפלאות מז) והם מרלין לו בתבואה פז). ד"א יהי רלוי אחיו שהיו צנותיו נאות פח) והאל שנאמר בד"ה הוא אבי צרוית פח) שהיו צנותיו נשואות לכהנים גדולים הנמשחים בשמן זית: ומובל בשמן רגלו. שהיתה ארלו מושכת שמן כמעין צ) ומעשה שלטרכו אכסי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסעום מג) אחד כו' כדאיתא במנחות צא): (כה) ברזל ונחשת מנעלך. עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר

וגועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים וצריחים של ברזל ונחשת. ד"א ברזל ונחשת מנעלך ארלכס נעולה בהרים שתולבין מהם ברזל ונחשת וארלו של אשר היתה מנעולה של א"י צב): וכימיד דבאך. וכימיד שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעורייך כך יהיו ימי זקנתך שהם דואצים זבים ומתמוטטים מג*) צג) ד"א וכימיד דבאך וכימיד שהם טובים לך כמגין ימך מד) כל הימים אשר אתם עושים רלנו של מקום יהיו דבאך שכל הארלות דובאות כסף וזהב לא"י שמהא מצורכת בפירות וכל הארלות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם צד) אשקלוניט הכסף וזהב כלה מהם שהם מויצות אותו לארלכס. (כו) אין כאל ישרון. דע לך ישרון שאין כאל בכל אלהי העובדי כוכבים מה) ולא כלורך לורם: רוכב שמים. הוא אותו אלוה שבצורך ובגאותו הוא רוכב שחקים מו):

יהל אור

נפש, וכ"ה בתרגום ירושלמי, כיומי פוליתמהון כן יומי סבותהון" וכן סי' דרמב"ן, (ועיין רש"י ומנחת יהודה אות מג*) : (קמד) ויברך אותו שימי זקנתו יהיה לו כימי נעוריו בתוקף: (קמה) והרלוי דככך: (קמו) והרלוי בזו, והאל"ף תחת אות הכפל: (קמז) והוא מלשון דבור: (קמח) עיין לעיל אות י"ב: (קמט). וכינה הממשלה כלשון רכיבה: (קנ) פי' בכחו

כיבוס ציין ע"ש רכזי היין: (קמא) מאשר שמנה לחמו: (קמב) ופי' מנעלך מדרך רגלך בהרים יהי ברזל ונחשת, רולה לומר שיהיה בחלקו הרי ברזל ונחשת: (קמג) שתרנס וכיומי עולמתך תקפך ודעתו שהמלה הפוכה והיא כמו לאבך, מלשון דלכון נפש (לעיל כח פה) ואמר וכימיד על ימי הבחרות כי הם נקראים ימים, ודלכך על ימי הזקנה שהם ימי דלכון

מקורי רש"י

מכ) אנפיקטון הוא שמן זית שלא הביא שליש (שבת פ"ג, ב', פסחים פ"ג, א', מגילה י"ג א', סנהדרין פ"ד א') ולמה סבין אותו מפני שמשיר את השער ומעדרן את הבשר, ואותו שמן עשוי מזהים בעודם פנים, וכ"ח פ"י מיני מעדנים לתבשילי שדים, והמבשל נקרא קפילא, המאכלים קפליאות, ובב"ר פצ"ח פ"ו, "כפליות" בכ"ף ועיין ס"כ שם שרובת לנרום, כפניית", והמשביר (המלוואים) תביאו בערך כפלה ובערך קפל, וכחב שהוא סין עץ תמר, וכ"ה (מערכי לשון להרה"ח מרמ"ל) וא"כ איך הם מעדני סלך? (מג) שליו: מג*) וכן יאמר מנחם (מחברת מנחם שרש דבא) וכימיד דבאך, אין למלה זאת דמיון בתורה, ונראה בענינה וסברתה כי מדיבת נפש (ויקרא כ"ו מ"ג) ראוי לתחביר אליה, כי הוא קרוב למראהו וקרוב לפתרונו, ותחרון מדיבת נפש כמו חלישה נפש, וכה פתרון וכימיד דבאך, כימי כח הנערות, יהיו ימי השיבה, בנעת עת כלות כח, יחליף כח, וכן פי' ר' יוסף קרא שטרוב השמן אין לו דאנה ודאבה אף בוקנתו שהן ימי דאבה, וכדאמר ר' תנינא שמן שמיכתני אטי בבחרותי עמדה לי בוקנתי: מד) כלומר כל זמן שימיד קרויין ימים, ובמו שיפרש: מכ) כאלו אכר ישרון אין כאל, נגנה אחר שפיים לברך השבטים אחד אחד התחיל עתה לדבר עם כולם בכלל, ויודיע להם טוב חלקם, כי יוצר הכל. הוא ויבשר אותם בירושת הארץ, ושוכו לבוא בתוכה מה שלא זכה הוא (רב"ח): מו) כונת רש"י ז"ל לומר שכל הכתוב הוא ספור גבורת השם וכחו הגדול, ואין אומרנו רוכב שמים בעורך, ברכה שסכרך לישראל שהשם ית' יהיה בעורם, שאין לענין זה קשר לא לפניו ולא לאחוריו, אלא כך ר"ל, דעו שאין כת'

פז) ספרי, ילקוט טס פס"ז: פח) כ"ר פס"א י' תנחומא ח' וימי י"ג: פח) ד"ה ח' ו' ל"א: צ) ספרי: צא) דף פ"ה ב': צב) ספרי: צג) עיין ת"י, פס"ז: צד) ספרי: כלשון ערבי, וקפלאות כ"ה (ספרי) והוא מלשון קפילא, פי' מיני מעדנים לתבשילי שדים, והמבשל נקרא קפילא, המאכלים קפליאות, ובב"ר פצ"ח פ"ו, "כפליות" בכ"ף ועיין ס"כ שם שרובת לנרום, כפניית", והמשביר (המלוואים) תביאו בערך כפלה ובערך קפל, וכחב שהוא סין עץ תמר, וכ"ה (מערכי לשון להרה"ח מרמ"ל) וא"כ איך הם מעדני סלך? (מג) שליו: מג*) וכן יאמר מנחם (מחברת מנחם שרש דבא) וכימיד דבאך, אין למלה זאת דמיון בתורה, ונראה בענינה וסברתה כי מדיבת נפש (ויקרא כ"ו מ"ג) ראוי לתחביר אליה, כי הוא קרוב למראהו וקרוב לפתרונו, ותחרון מדיבת נפש כמו חלישה נפש, וכה פתרון וכימיד דבאך, כימי כח הנערות, יהיו ימי השיבה, בנעת עת כלות כח, יחליף כח, וכן פי' ר' יוסף קרא שטרוב השמן אין לו דאנה ודאבה אף בוקנתו שהן ימי דאבה, וכדאמר ר' תנינא שמן שמיכתני אטי בבחרותי עמדה לי בוקנתי: מד) כלומר כל זמן שימיד קרויין ימים, ובמו שיפרש: מכ) כאלו אכר ישרון אין כאל, נגנה אחר שפיים לברך השבטים אחד אחד התחיל עתה לדבר עם כולם בכלל, ויודיע להם טוב חלקם, כי יוצר הכל. הוא ויבשר אותם בירושת הארץ, ושוכו לבוא בתוכה מה שלא זכה הוא (רב"ח): מו) כונת רש"י ז"ל לומר שכל הכתוב הוא ספור גבורת השם וכחו הגדול, ואין אומרנו רוכב שמים בעורך, ברכה שסכרך לישראל שהשם ית' יהיה בעורם, שאין לענין זה קשר לא לפניו ולא לאחוריו, אלא כך ר"ל, דעו שאין כת'

**שְׁחָקִים : שְׂשִׁי כֹּז מְעֹנָה אֱלֹהֵי קָדָם
 וּמִתַּחַת זֹרְעַת עוֹלָם וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךָ
 אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשִּׁמְד : כַּח וַיִּשְׁכַּן
 יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵינַי יַעֲקֹב אֶל־
 אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶף־שָׁמִיּוֹ יַעֲרְפוּ**

בְּשָׁמַיָא בְּסַעֲדָךְ וְתִקְפֹּה
 בְּשָׁמַיָא שְׁמִיָא : כֹּז מְדוּד
 אֱלֹהֵא דִי מִלְּדָמִין
 בְּמִימְרֵהּ כִּתְעֵבֵד עֲלֵמָא
 וְתִרְיָךְ מִקְדָּמְךָ סְנָאָה
 וַאֲמַר שְׂצִי : כַּח וַיִּשְׁכַּן
 יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵינַי
 בְּלַחְדוּתֵי כְּעֵין בְּרַפְתָּא
 דְּבִרְכָנוֹן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן
 רש"י

אבן עזרא

כֹּז מעונה אלהי קדם. דע כי מעון כמו סוכה, והעד ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון (תה' עו ג) (קנא) ורבים כן והטעם כי מעונה שלך הוא אלהי קדם, כמו עליון שמת מעונך (שם צא ט) מעון אתה היות לנו (שם צ, א) (קנב) ולעולם המעון למעלה על החוסה בו, והמקום למטה (קנג): ומתחת זרועות. שיתמכו אותך (קנד): וטעם עולם. שכן יהיו נצח ולא תחלשנה, והמעון שלך לא יסור, כי הוא אלהי קדם והטעם קדמון שאין לו ראשית ואחרית, וטעם ראשית ואחרית כנגד הנבראים (קה), והנאון אמר כי ומתחת פי ומתחת השם (קנו) ולא פי' כלום [ז]: כח עין יעקב. כל פי שיצא ממעין יעקב, וכן ומימי יהודה יצאו (ישעי' סח א) (קנז): אל ארץ. כמו הארץ (קנח), וכן והתפללו אל המקום הזה (ס"א ח לה) (קנט): אף שמיו. שמי הארץ (קס), או ישראל (קסא) והטעם כי תולדות הארץ להוציא דגן ותירוש, אף השמים יתנו תמיד שלם ואין צורך

(כז) מעונה אלהי קדם. למעון הם השחקים לאלהי קדם (מז) שקדם לכל אלהים וזכר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע סוכנים: זרועות עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזעזעו וכחם חלש מפניו (מח), לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך: ויגרש מפניך אויב. ואמר לך השמד אוהם: מעונה. כל תיבה שלריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה (מט) (צה): (כס) בטח בדד. כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תלנתו מפוזרין ואין לריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב (נ): עין יעקב. כמו ועינו כעין הגדולה (צו) כעין הברכה שברקס יעקב (צו) לא כדד שאמר ירמיה בדר יסבתי (צח) אלא כעין הצטחה שהצטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אחכם אל ארץ אבותיכם (צט): יערפו. יטיפו: אף שמיו יערפו של. אף ברכתו של ילחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן

קרני אור

שסעיר ע"ז: [ז] אונקלוס מרגם כאן, ובמימריה מתעבד עלמא ר"ל ובמחמרו נכרח בעולם, ר"ל ומתחת ה' הוא בעולם, כי הוא על כל בעולם, והעולם תחת זרועותיו, כי במחמרו ברחו, ונרחם פיו קיימו, ולכרטיק ההגשמה כשמיט במרגמו מלת זרעות, וכתיב סג"ג חכו דעת סגאון שסביב הרמב"ע שאמר פי' ומתחת השם וכו' ולא ומתחת יהי' לך זרועות עולם שיתמכו אותך: (קנה) שיש להם תחלה ותכלה: (קנו) ויספר שבתו ית' סזרועות עולם מתחתיו: (קנז) ופי' הו' ז"ל שם, כמו זרע וכמו עין יעקב" (פי' ממעיין יעקב): (קנח) ז"ל "כמו בארץ" וכ"ה ברב"ח: (קנט) פי' במקום הזה: (קס) וארץ ל"ז, כמו נפתח ארץ (ישעי' ג יח) ויאמר הכתוב כי שמיו של ארץ, כלומר השמים שהם כנגד הארץ יערפו על: (קסא) ויחזור הכנז

יהר אור

הם עומדים והוא המניע אותם: (קנא) והנה מעונתו כנגד סוכו: (קנב) ופי' הח' ז"ל שם, לפי דעתי שמשא אדונינו חזר זאת התפלה וכו' ופוד שהחל ה' מעון אחת, זכתורה מעונה אלהי קדם: (קנג) וזהו ההפרש בין מעון למקום: (קנד) והנה יאמר ממעל יהיה לך אלהי קדם מפון וסתרה, ומתחת יהי' לך זרועות עולם: (קנה) שיש להם תחלה ותכלה: (קנו) ויספר שבתו ית' סזרועות עולם מתחתיו: (קנז) ופי' הו' ז"ל שם, כמו זרע וכמו עין יעקב" (פי' ממעיין יעקב): (קנח) ז"ל "כמו בארץ" וכ"ה ברב"ח: (קנט) פי' במקום הזה: (קס) וארץ ל"ז, כמו נפתח ארץ (ישעי' ג יח) ויאמר הכתוב כי שמיו של ארץ, כלומר השמים שהם כנגד הארץ יערפו על: (קסא) ויחזור הכנז

מנחת יהודה

אלונו, והוא ית' שהוא בעורך רוכב שמים הוא, ונבחה בעל גבוה, ובנאותו רוכב שחקים לחיות לו למעון (הזכרון) ז (צו) והם' הזה הוא דבוק עם הקודם לו, ופי' רוכב בגאוהו שחקים שחם מעונה לאלהי קדם: (מח) והוצרך הכתוב להודיע שהם תחתיו כדי, להודיע חולשתם: (מט) כאילו אמר למעון לאלהי קדם, ור"ל השחקים הם למעון לאלהי קדם: ט כי אתר שיגרש מפניך האויב אינכם

מקורי רש"י

צח) ירמיו' ע"ז י"ז: צט) ברא' מ"ס כ"ח: צה) יבמות י"ג ב': צו) נקד' י"א ז': צז) עיין ספרי: צח) ירמיו' ע"ז י"ז: צט) ברא' מ"ס כ"ח:

אונקלוס

דברים לג לד ברכה קמב 283

כַּטְּ: כַּטְּ אִשְׁרֵיךְ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךְ
 עִם נוֹשַׁע בִּיהוָה מִיָּגוֹן עֲזָרְךָ וְאִשְׁרֵי-
 חֶרֶב גְּאוֹתֶךָ וַיִּכְחָשׁוּ אֵיבֶיךָ לְךָ
 וְאַתָּה עַל-בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ: ס שְׂבִיעֵי
 לַד * וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרֹבַת מוֹאָב
 אֶל-הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפְּסָגָה אֲשֶׁר
 עַל-פְּנֵי יַרְחוֹ וַיִּרְאֶהוּ יְהוָה אֶת-כָּל-
 הָאָרֶץ אֶת-הַגִּלְעָד עַד-דָּן: ב וְאֵת
 כָּל-נַפְתָּלִי וְאֶת-אֶרֶץ אֲפֵרַיִם
 וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל-אֶרֶץ יְהוּדָה עַד

דְּאַרְעָא עֲבָדָא עֲבוֹר
 נְחִמָּר אֶף שְׂמִיָּא
 דְּעֲזָרְךָ הוּן יִשְׁמְשִׁנּוּן
 בְּמִלָּא: כַּטְּ טוֹבְךָ יִשְׂרָאֵל
 לִית דְּכֹנְתְךָ עֲמָא
 דְּפִרְקִנָּה מִן קָדָם י
 פְּקִיף בְּסַעְדְךָ וּדְמִן
 קְדָמוֹהִי נִצְחִן גְּבֻרָתְךָ
 וַיִּכְדָּבוּן סְנָאֶךָ לְךָ וְאַתָּה
 עֵי פִרְיָקָת צְוֹאֲרֵי
 מְלִכֵי הוּן תִּדְרֹךְ:
 * וּמְלִיק מֹשֶׁה סְמִיָּשְׂרָא
 דְּמוֹאָב לְשׁוֹרָא דְּנְבוֹ
 רִישׁ רְמֵתָא דִּי עַל אֲפִי
 יַרְחוֹ וְאַחֲזִיָּה יִית פֶּל
 אֲרַעָא יִת גִּלְעָד עַד דָּן:
 ב וְיִת פֶּל נַפְתָּלִי וְיִת
 רש"י

אבן עזרא

להשקות (קסב): כַּטְּ מי כמוך. בנויים: מן
 עזרך. שלא יגע בכך רע: ואשר חרב. ואשר
 הוא החרב שתתנאה בו על כל אויביך (קסג):
 תדרוך. כמו מדרך בה רגל (לעיל ב ה) (קסד)
 בדברי גדעון (קסה) [ח]: א ויעל משה
 לפי דעתי כי מזה הפסוק כתב יהושע (א),
 כי אחר שעלה משה לא כתב (ב)
 ובדרך נבואה כתבו (ג) והעד ויראהו
 ה', גם ויאמר ה' אליו (פסוק ד) גם ויקבור

לך האלהים מטל השמים (ח) וגו' (ק)
 (כט) אשריך ישראל. לאחר שפרט להם
 הברכות א"ל מה לי לפרוט לכם כלל דבר
 הכל שלכם: אשריך ישראל מי כמוך.
 חסועתך זה אשר הוא מן עזרך וחרב
 גאותך: ויכחשו איביך לך. כגון הגבעונים
 שאמרו מארץ רחוקה בלו עזדיך וגו' (קא):
 ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנאמר

שימו את רגליכם על לוארי המלכים האלה (קב): (ח) יעריית מואב אל הר נבו. כמה
 מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת (א): את כל הארץ. הנראהו את כל א"י בשלותה והמליקין
 העמידין להיות מליקין לה (ב): עד דן. הראהו בני דן עובדי יצודת כוכבים שנאמר ויקימו
 להם בני דן את הפסל (ג) והראהו שמשון שעמיד ללאת ממנו למושיע: (ב) ואת כל גפתלי.
 הראהו ארלו בשלותה וחורבנה (ד) והראהו דבורה וצרק מקדש נפתלי ללחמים עם סימרא
 וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארלם בשלותה ובחורבנה (ה) והראהו יהושע
 גלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים. וגדעון שבא ממנשה גלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ

קדני אור

פ"י כלום, ואמר שהוא דעת המ"א: [ח] יש רוצים
 להגיש ולפרש כדברי גדעון ור"ל כדברי יהושע במלחמת
 גדעון שאמר שימו רגליכם על לוארי המלכים (יהושע י
 כד) וכפי רש"י ז"ל:

ולגדעון (שופ' ז ית) ואחריו קראו
 (א) וב"ה דעת ר"י ואמרי לה ר' נחמיה (ב"ב עו א): (ב) וצרב"ח הגי' לא ירד": (ג) יהושע כתב כ"ו

מנחת יהודה

אינכם צריכים להתאסף יחד, כי אין מחריד: (נא) ופי'
 שפיו יערפו פל: (א) ובג' (סופה י"ג ב') שתים עשר
 פס"ו: (א) סופ' י"ג ב': (ב) ספרי, ילקוט מתקמ"ג פס"ז:
 (ג) שופ' י"ח ל' ילקוט שם פס"ו: (ד) ספרי, ילקוט שם, פס"ו: (ה) ספרי:

יהל אור

לישראל, ואמר כן למעלה ישראל: (קסב) ומלת יערפו
 כמו ירעפו ומשלי ג כ): (קסג) פ"י השם ית', הוא
 חרבך ומגנך: (קסד) שפ"י דריסת הרגל: (קסה) כי
 הוא לבש עוז בגאון ה' באמרו ואמרתם לה'

ולגדעון (שופ' ז ית) ואחריו קראו
 (א) וב"ה דעת ר"י ואמרי לה ר' נחמיה (ב"ב עו א): (ב) וצרב"ח הגי' לא ירד": (ג) יהושע כתב כ"ו

מקורי רש"י

שם כ"ו כ"א: קא) יהושע ט' ט': (קב) יהושע י' כ"ד
 פס"ו: (א) סופה י"ג ב': (ב) ספרי, ילקוט מתקמ"ג פס"ז:
 (ג) שופ' י"ח ל' ילקוט שם פס"ו: (ד) ספרי, ילקוט שם, פס"ו: (ה) ספרי:

הַיָּמִים הָאֲחֵרִים : ג וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־
הַכֶּפֶר בְּקִנְיַת יִרְחוֹ עִיר הַתְּמָרִים
עַד־צֶעַר : ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו וְאֶת
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשַׁבְעֹתִי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ
אֶתְנַנֶּה הָרְאִיתִךָ בְּעֵינַיִךָ וְשָׂמָה
לֹא תֵעָבֵר : ה וַיָּמַת שָׁם מֹשֶׁה
עַבְד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי

אַרְעָא דְאַפְרַיִם וּמִנְשֵׁה
וַיָּת פֶּל אַרְעָא דִּיהוּדָה
עַד ימָא מְעַרְבָא : ג וַיָּת
דְרוּמָא וַיָּת מִישְׁרָא
בְּקִנְיַת דִּירְחוֹ קְרָתָא
דְדִקְלָיָא עַד צוּעַר :
ד וַאֲמַר ייִ יְהוָה דָּא אַרְעָא
דִּי קִימִית לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִימְרֵ
דְבְנֵיךָ אֶתְנַנֶּה אַחֲזִיתֵךָ
בְּעֵינַיִךָ וְלִתְמָן לֹא
תֵעָבֵר : ה וַיָּמַת מֹשֶׁה
מִשֵּׁה עַבְדָּא דִּי בְּאַרְעָא

אבן עזרא

רש"י

יהודה. בשלותה ובחורבנה (ו) והראהו מלכות
בית דוד וגלגולו : עד הים האחרון. ארץ
המערב בשלותה ובחורבנה (ז). ד"א אל
תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו
הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע

(פסוק ו) (ד) [א] : ה וימת שם משה עבד
ה'. שאפילו בסותו עשה מה שצוהו
כעבד (ה) : על פי ה'. כי הוא אמר לו
עלה וסות (ו), וכן נכתב על אהרן על פי ה'
(במד' לג לח) (ז) וכן על פי ה' יחנו (שם)

לישראל עד שיחיו המתים : (ג) ואת הנגב. ארץ הדרום (ח) ד"א מערת המכפלה (ט)
שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון (י) : ואת הבכר. הראהו שלמה יולק כלי בית
המקדש (יא) שנאמר בככר הירדן ילקט המלך צמעה האדמה (יב) : (ד) לאמר
לזרעך אתננה הראיתך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב (ג) שבועה
שנשבע לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה היא מלפני ששמה
לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך
ותגיד להם : (ה) וימת שם משה. אפשר משה מת וכתיב וימת שם משה (יד) אלא
עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע רמ"א אפשר ספר התורה חסר כלום והוא
אומר לקוח את ספר התורה הזה (טו) אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע (ז) : על פי

קרני אור

יהל אור

בדרך נבואה אחר שטלה משה אל הר נבו : (ד) הוצרך
לפרש בן לפי שקשה צעינו שיכתוב משה מיתתו
וקבורתו, וכן מה שיאמר הכתוב בלשון נסתר, ויראהו
ולא ויראני, וכן אליו ולא אלי : (ה) הנה בחייו קראו
הכתוב איש האלהים, ועכשיו בסוף הפרשה אחר מותו
קראו עבד ה' מה שלא תמלא בן ככל הומשי תורה,
והענין למעלתו ולגודל השגתו (רכ"ח) : (ו) וזהו על פי
ה' וכן ת"א, ויוצ"ע, על פוס גזירת מימרא דה' :
(ז) ושם ת"א ויוצ"ע ג"כ על מימרא דה' :

[א] וע"ז כתב רב"מ, ואינו פירושו נכון,
אלו הנכון להחמין והקבלה האמתית שיש לנו
כי משה כתב התורה כולה מצד השמיעה עד לעיני כל ישראל
הכל מפי סגבורה, והנה משה כמעתיק מספר קדמון
מתמלה ועד סוף אות בלחה וזו היא דעת ר' מאיר שאמר
אפשר ספר תורה חסר אות אחת, ומשה אומר לקוח את
ספר התורה הזה, אלא הקב"ה אומר ושמה כותב בדמע,
ונראה לי שאין לתמוה ע"ז אם יכתוב משה וימת שם
משה עבד ה' ויקבור אותו בגי, והוא בחיים והוא כותב
מה שעתיד להיות, ועיין רד"א מה שהאריך ג"כ בה, :

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(ו) ספרי : (ז) ספרי : (ח) ספרי : (ט) ספרי : (י) במד' י"ג
כ"ב : (יא) ספרי : (יב) מ"א ז' מ"ו : (ג) עיין ברכות י"ט
ב' ילקוט שם פס"ז : (ד) ב"ב ט"ו ח' ספרי ילקוט שם,
ובמגמות ל' ח' אפשר משה חי : (ו) לעיל ל"א כ"ז :
קוראין זה ארבעה וזה ארבעה .

מעלות חיו שם, ופסען משה בפסיעה אחת, פי' בלי
הפסק ביניהם, ועיין ח"י אנרות במהרש"א שם שיפרש
ענין י"ב מעלות רסו על י"ב שבפים עיי"ש : (ז) ולא
בדיו, כדי לתת הבדל בין הע' פסוקים הללו לשאר כל
תורה שיהא יחיד קורא אותם, פי' אין מפסיקין בהם,
שאינן רשאין לחלק אותן לשני
12 18

אונקלוס

דברים לד ברכה קמג 285

יְהוָה: ו וַיִּקְבֹּר אֶתְּוּ בְנֵי בְּאֶרֶץ
 מוֹאָב מִוֶּלַד בַּיִת פְּעוֹר וְלֹא יָדַע
 אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
 וּמִנְשָׂה בֶן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
 בָּמָתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינָו וְלֹא־נָם
 לָחָה: ח וַיָּבֹכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־

דְּמוּאָב עַל מִימְרָא דְיִי:
 ו וַיִּקְבֹּר יְתָהּ בְּחִילְתָא
 בְּאֶרֶץ דְּמוּאָב דְּקָבֵל
 בַּיִת פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ
 יֵת קִבְרָתָהּ עַד יוֹמָא
 הַדִּין: ז וּמִנְשָׂה בֶן־מֵאָה
 וְעֶשְׂרִין שָׁנִין בְּד מִיתָ לָא
 כָּהֲת עֵינֵיהִי וְלֹא שָׁנָא זִין
 יִקְרָא דְאִפּוּהִי: ח וּבְכוּ
 בְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת מִשָּׂה

אבן עזרא

פ (כג) (ח): ו ויקבר אותו. הוא קבר עצמו (ט) שנכנס במערה בניא, וכן וירעו הרועים אותם (יח' לד ח) (י) ויראו שופרי בני ישראל אותם (שמות ה יט) (יא) ודע כי הר העברים שהוא הר נבו שהוא צלם ככב (יב) הוא בעצמו הניא שהוא ראש הפסנה שהוא סול בית פעור, והעד שאמר הכתוב (יג) כי נסע ישראל סבמות אל הניא אשר בשדה מואב ראש הפסנה, וכתוב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסנה (לעיל פ' א), ושם מת ושם קבורתו, וכתוב ונשב בניא סול בית פעור (לעיל ג כט), והנה אחר שישבו ישראל בניא, אמר הכתוב ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב (במד' כב א), וכאב אחר ויחנו בהרי העברים לפני נבו, ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבות מואב (במד' לג סז סח), והנה דבר ברור כי במקום שמת משה שם קבורתו (יד): עד היום הזה. דברי יהושע (טו) ויתכן שכתב זה באחרית יסיו (טו): ז לחה. הה"א תחת וי"ו, כמו בתוך אהלה (ברא' ט כא) מנורת לח (יז) כי היבשות תונבר על הזקן (יח): ופעם נם. הפך סתח (יט): ח בני ישראל. ובאהרן כל

רשי
 ד' בנשיקה (סו): (ו) ויקבור אותו. הקב"ה בכבודו. רבי ישמעאל אומר הוא קבר את עלמו וזה הוא אחד משלשה אחין שהיה ר"י דורש כן (ז) וכיולא זו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו (ח) הוא מביא את עלמו. כיולא זו והסילו אותם עון חטמה (ט) זכי אחרים משיאים אותם אלא הם משיאים את עלמם: סול בית פעור. קברו היה מוכן שם משפת ימי צראשית לכפר על מעשה פעור (ב) וזה אחד מן הדברים שנזכרו בין השמקות צערכ סבת כא): (ז) לא כהתה עינו. אף משמת ג) כב): ולא גם לחה. לחלוחית שבו. לא שלט זו רקבון ולא נהפך תואר פניו כג): (ח) בני ישראל. הזכרים כד) אצל צאהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין חסה לבעלה נאמר כל בית ישראל בה) זכרים היבשות תונבר על הזקן (יח): ופעם נם. יהל אור

קרני אור

ודעתו ג"כ כי עשה כמב כל התורה כולם עד לפני כל ישראל:
 (ח) זכן שם הסי' כן וכן ת"א ויוכ"פ שם: (ט) והפי' מן אותו עלמו: (י) סי' רעו עלמם: (יא) וכן סי' הח' ז"ל שם, ומלת אותם כמו נפשם ועלמם: (יב) נבו היה שם אחד האלילים אשר עבדו לו בני מואב זשכניהם וכן יכנוהו סופרי העמים בשם "נעבא" והוא כוכב מערקור אשר בידו משערי ארץ ושמים (לדעתם) זהו אבות מעשה כולם, וכן יקראוהו חכמי העברים בשם ככב או כותב (א"ק): (יג) כמד' (כא כ): (יד) עיין סי' הח' ז"ל (כמד' כא כ): (טו) כדעתו לעיל פסוק א': (טז) כמ"ש ויכתוב משה את הדברים האלה בספר תורת אלהים (יהושע כד כו): (יז) שהוא כמולחים וישיים (כמד' ו ג) ושמשו לוח: (יח) שמנהג הזקן שיתגבר עליו היושב ויסרד הלחות ממנו, והפיד הכתוב במשה שלא נסרד ממנו לחותו: (יט) רבו הביאורים בזה, וכל אחד בונה כמה לעלמו וישב ויהפך, ויש שיפרשו צר"ת, ולביאורו כפי הפשט האמיתי עוד לא באו, ויש אללי עשרים פירושים על השלשה מלות ואינם נכונים, ולפ"ד הנוסח במקומה עומדת, ואין

מקורי רשי
 (סו) שיק כ"ח א', ב"ב י"ז א', ת"י: (ז) סערי, ולקוט ג) ויהיה סי' עינו, כמו ריעו כעין חבדולח שם, פס"ז: (ח) כמד' ו' י"ג: (י) ויקרע כ"ב ט"ז: (במד' י"א ז') ופי' לא נתפך תאר פניו אף משמת: (ב) סועה י"ד א': כא) אבות פ"ה מ"ז, כסמים כ"ד א', שכילתא בשלח: כב) עיין סערי: כג) כמ"א: כד) סר"פ מ"ז: ב) ח) כמד' כ' כ"ט: ז

מנחת יהודה

כמו ריעו כעין חבדולח שם, פס"ז: (ח) כמד' ו' י"ג: (י) ויקרע כ"ב ט"ז: (במד' י"א ז') ופי' לא נתפך תאר פניו אף משמת: (ב) סועה י"ד א': כא) אבות פ"ה מ"ז, כסמים כ"ד א', שכילתא בשלח: כב) עיין סערי: כג) כמ"א: כד) סר"פ מ"ז: ב) ח) כמד' כ' כ"ט: ז

מקורי רשי
 (סו) שיק כ"ח א', ב"ב י"ז א', ת"י: (ז) סערי, ולקוט ג) ויהיה סי' עינו, כמו ריעו כעין חבדולח שם, פס"ז: (ח) כמד' ו' י"ג: (י) ויקרע כ"ב ט"ז: (במד' י"א ז') ופי' לא נתפך תאר פניו אף משמת: (ב) סועה י"ד א': כא) אבות פ"ה מ"ז, כסמים כ"ד א', שכילתא בשלח: כב) עיין סערי: כג) כמ"א: כד) סר"פ מ"ז: ב) ח) כמד' כ' כ"ט: ז

דברים לד ברכה

אונקלוס

מִשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים
 יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמָיו בְּכִי אַבְל מִשֶׁה :
 וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון מָלֵא רוּחַ חֲכָמָה
 כִּי־סָמַךְ מִשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו
 וַיִּשְׁמְעוּ אֱלֹוֹ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ
 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מִשֶׁה : וְלֹא־
 קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמִּשֶׁה
 אֲשֶׁר יָדְעוּ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים :
 לְכָל־הָאֲתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר
 עָשָׂה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
 לְפָרְעָה וּלְכָל־עַבְדָּיו וּלְכָל־
 אֶרְצוֹ : יב וְלְכָל הַיָּד הַחֹזֶקֶה

בְּמִישְׁרַיָא דְמוֹאָב תְּלָתִין
 יוֹמִין וְשָׁלִימוּ יוֹמֵי
 בְּכוֹתָא אַבְלָא דְמִשֶׁה :
 וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּר נֹון מְלֵי רוּחַ
 חֲכָמָתָא אֲרֵי סָמַךְ מִשֶׁה
 ית יָדוֹהִי עָלָוֵהִי וְקִבְּלֵהוּ
 מִנָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ
 כַּמָּא דִּי פִקִּיד יְיָ ית
 מִשֶׁה : י וְלֹא קָם נָבִיא
 עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמִּשֶׁה דִּי
 אֲתַגְּלִי לָהּ יְיָ אֲפִין בְּאֲפִין :
 יא לְכָל אֲתִיָא וּמוֹפְתִיָא
 דִּי שְׁלַחָה יְיָ לְמַעַבְר
 בְּאֶרְעָא דְמִצְרַיִם לְפָרְעָה
 וְלְכָל עַבְדוֹהִי וְלְכָל
 אֶרְעָה : יב וְלְכָל יָדָא

רשי

אבן עזרא

ונקבות : (י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים. שהיה לבו גם כן ומדבר אליו בכל עת שרולה כענין שנאמר ועתה אעלה אל ה' עמדו ואשמעה מה ילוה ה' לכם כו) : (יב) ולכל היד החזקה. שקבל את התורה

בית ישראל (במד' כ כט) בעבור כבוד משה (כ) : ויתמו. וכאשר תמו ימי בכי אבל משה שמה, שימעו בני ישראל אל יהושע : ב מלא רוח חכמה. הוא רוח ה' (כא), והעד כי סמך משה את ידיו עליו, כי לא ימצא כמותו בישראל שישען עליו : ויעשו כאשר צוה ה' את משה. שישמעו אל יהושע :

י פנים אל פנים. פירשתיו (כג) : יב היד החזקה. פליאות הים (כג) :

יהל אור

אמרו ונשה בן מאה ועשרים שנה צמותו, לא כהתה עינו ולא נס ליהה, שעשה כזה שני מיני מופתים להוכיח שלא מת משה מיתה טבעית" וכן כתרנום שומרני, ולא ערק רעובא", וכ"ה שם "מתה" לרש"פ על התפסעות הקבוע דהיינו שנשאר הדבר עומד כך כמו שנפשט, שלא יוסף ולא יגרע, ומזה וימתחם כלהל לשבת (ישעי' מ כב) : (כ) שמה היה חי עוד כשמת אהרן, ומפני כבוד משה זכו אותו כל בית ישראל, וכשמת משה לא השאיר אחריו קרובו שיהיה גדול כמשה שיכבדוהו : (כא) וכן פי' הח' ז"ל (שמות לא ג) עה"פ ואלמלא אותו רוח אלהים, כמו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, וכתוב ונחה עליו רוח ה' (ישעי' יא ז) ופי' מה היא רוח ה', והיא רוח חכמה ובינה" : (כב) לעיל ה' ד' : (כג) זהו קריעות ים סוף שכתוב בו, וירא ישראל את היד הגדולה

לשש הנוסח הקדמון, והנה דעת הח' ז"ל כאלו ויטעם גם הפך מתה" כי האדם בימי נעוריו מלא רטיבות מלמד עלומיו ונמתח עורו על כשרו, וכימי הזקנה, ומה גם עוד בהפלגת הזקנה, רטיבותיו ולהותיו נסו וסרו, הרך נהפך ליובש, ועור כשרו מולא קמטים קמטים לה יומתהו, וכן פי' הרש"פ על הפ', היתה לי עדנה (ברא' יח יב) יתעדן הכשר ויתפשטו הקמטין, וכן פי' שם שיתעדן הכשר וישוב ללהותו ויתפשטו הקמטין, ויספר הכתוב שאלל משה הדונינו לא היה כל זה, לא היו בו סימני הזקנה, כי הליחות והרטיבות נשאר בו לא נסו ממנו, והיו בו כבימי נעוריו, ועור כשרו הי' נמתחים, ואלהש"ב שכ"ה דעת הרד"א שיפרש "כי אם היות משה רבינו בן מאה ועשרים שנה צמותו זקן בה בימים היה לזהו נשמר ונמתח בו כאלה מן הכהורים, יורה ע"ז

מקורי רשי

וְלִכְלֵל הַמּוֹרָא הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה
מִשָּׁה לְעֵינַי כָּל־יִשְׂרָאֵל: חזק

תְּקַפְתָּא וְדִכְרַ חוּנְתָא
רַבָּא דִּי עֲבַד מִשָּׁה לְעֵינַי
כָּל יִשְׂרָאֵל: חזק

מ"א . גאוחל סימן . אלי סימן . ומפטירין יהי אחרי סות משה ביהוסע סימן א' .

סכום פסוקי דספר דנריס תשע מאות וחמשים וחמשה הנץ סימן . וחליו ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך . ופרשיותיו י"א אשרו חג בעבותים סימן . וסדריו כ"ז יפוח אמונה יגיד לדק סי' ופרקיו ל"ד מודה ה' בכל לבב סימן . מנין הפתוחות שלשים וארבעה והסתומות קכ"ד הכל קנ"ח פרשיות וכסא כבוד ינחילם סימן : סדרי תורה כ"ד למטן יזמך כבוד ולא ידם סימן : מנין פרשיות הפתוחות של כל התורה ר"ץ יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו סימן . והסתומות שע"ט או אשרה אשר על נפשה בשבעה סי' , נמלאו מנין כל הפרשיות פתוחות וסתומות תרס"ט לא תחסר כל זה סימן . סכום הפסוקים של כל התורה ה' אלפים תתמ"ה ואור החמה יהיה שבעתים סימן . וחליו וישם עליו את החסן ויהן אל ההסן את האורים ואת התומים : מנין תיבות של כל התורה ע"ט אלפים ותתקע"ז לשוני עט סופר מהיר יפיפית מכני אדם סימן : מנין אותיות של כל תורה י"ג אלפים ותת"ם וסימנו ארצה בו ואכבדה אמר ה' גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון שיבנה במהרה בימינו אמן כן יהי רצון :

אבן עזרא

רש"י

המורא הגדול . מעמד הר סיני (כד) :
חסלת פרשת וזאת הברכה

ולכל המורא : ולכל המורא הגדול
זלוחות בידיו (ד כח) : נסים ונצורות שבמדבר הגדול

והנורא כמ' : לעיני כל ישראל . שגשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם (ל) שנאמר
ואשברם לעיניכם לא) והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר אשר שברת לב)
יישר כחך ששברת ה) (לג) : חסלת פרשת וזאת הברכה

יהל אור

(שמות יד לא) : (כד) שכתוב בו , ולמטן תהיה יראתו על פניכם לבלתי תהטאו (שם כ כ) :

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(כח) עיין ספרי : כמ' עיין ספרי : ל) ספרי : לא) דבר' שהיתה' כל אחת אמה על אמה ברום אמה : ס) דאל"כ מה שבת הוא למשה מה ששיבר הלוחות , והשבת הוא הסכמת השם ע"ז , ובתנעמא א' תשא אות ל' דעת ד"ע שהקב"ה א"ל לשובך , וכן הביא הראב"ע בפ"י הקצר (שמות ל"ב י"ט) הדעה הזאת , עיין ביאורי שם :

